

Управління освіти
Кременчуцької міської ради
Кременчуцький міський
науково-методичний центр
Кременчуцької міської ради Полтавської області
Кременчуцька гімназія №5 імені Т.Г. Шевченка

Валер'ян Підмогильний
(1901—1937)

**АКТИВІЗАЦІЯ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
ШЛЯХОМ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В 11 КЛАСІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ
ВАЛЕР'ЯНА ПІДМОГИЛЬНОГО**

Яненко С.М.,
учитель вищої категорії, учитель – методист
Кременчуцької гімназії №5 імені Т.Г. Шевченка

Кременчук, 2014 р.

**Яненко Світлана Миколаївна,
учитель вищої категорії,
учитель-методист
Кременчуцької гімназії №5
імені Т.Г. Шевченка.
Стаж роботи – 20 років.**

Даний методичний посібник містить розробки нестандартних уроків (урок–презентацію, урок з елементами компаративного аналізу, урок-дослідження, урок розвитку мовлення) з використанням інтерактивних методів та створення ситуації успіху на уроках української літератури в 11 класі.

Пропонований вашій увазі посібник складений за Програмою «Українська література 10—11 класи», яку уклали М.Г. Жулинський – академік НАН України, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України; Г.Ф. Семенюк – доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; доктори філологічних наук – Р.В. Мовчан, М. М. Сулима; кандидати філологічних наук – Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук; кандидат педагогічних наук, заслужений учитель України – В.І. Цимбалюк, за загальною редакцією доктора філологічних наук Р.В. Мовчан.

Мета посібника — допомогти вчителям-предметникам підготуватися до уроків літератури.

Створення на уроці ситуації успіху, атмосфери активної зацікавленості, поживлення процесу засвоєння, закріплення і узагальнення знань, умінь і навичок – прагнення багатьох учителів. Можливо, у цьому допоможуть пропоновані розробки уроків української літератури в 11 класі, що спонукають учнів до самостійної праці, творчого мислення, до формування світогляду.

Методичний посібник допоможе вчителям української літератури в підготовці та проведенні уроків і сприятиме розширенню пізнавальної активності учнів, збагаченню їх словникового запасу.

ЗМІСТ

I. Вступ	4
II. Основна частина	8
1. Урок-презентація	8
Валер'ян Підмогильний. Життєвий шлях письменника. Автор інтелектуально-психологічної прози, перекладач.	
2. Урок з елементами компаративного аналізу	33
В.Підмогильний. Роман «Місто». Світовий мотив підкорення людиною міста	
3. Урок-дослідження	52
Зображення «цілісної» людини в єдності біологічного, духовного, соціального у романі Валер'яна Підмогильного «Місто»	
4. Урок розвитку мовлення	74
Письмовий навчальний твір	
III. Список використаної літератури	85

Вступ

*Успіх не випадковість. Це важка робота,
наполегливість, навчання, вивчення,
жертвоприношення і насамперед любов,
до того, що ви робите або вчитесь робити.*

Пеле (Едісон Арантіс ду Насіменту)

Створення ситуацій успіху в навчальній діяльності – це проблема, до якої все частіше звертається сучасна педагогічна наука. Створення ж ситуацій успіху є в живу складовою особистісно орієнтованого навчання (і на це вказують сучасні українські науковці, зокрема І. Бех, О. Пехота та ін.), адже саме ситуації успіху дозволяють торкнутись смислоутворюючих мотивів пізнавальної діяльності учнів, сприяють розкриттю творчих здібностей. Успішність у навчанні підвищує впевненість, стимулює до самовдосконалення, робить дитину активною.

Педагог К. Ушинський вважав, що бажання навчатися з'являється лише тоді, коли є натхнення, яке народжується від успіху в оволодінні знаннями: «Розумова праця учня, успіхи й невдачі в навчанні – це його духовне життя, його внутрішній світ, ігнорування якого може призвести до сумних результатів». Інший відомий педагог В. Сухомлинський стверджував, що методи, які застосовуються у навчальній діяльності, мають викликати в дитини інтерес до пізнання навколишнього світу, а навчальний заклад має стати школою радощів: радощів пізнання, радощів творчості, радощів спілкування».

Створенню ситуацій успіху приділяє значну увагу російський учений О. Белкін. Він переконаний у тому, що дитину не можна позбавляти віри у себе, адже тоді важко сподіватись на її «світле майбутнє».

Одне необережне слово, один незважений крок учителя здатен зламати дитину так, що потім не допоможуть ніякі виховні засоби.

Отже, на думку сучасних учених, учитель має плекати джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для подолання труднощів і бажання навчатись. Вчитель має створити такі умови, щоб дитина відчувала упевненість та внутрішнє задоволення у навчальній діяльності. А для цього потрібно створювати ситуації успіху. Використання ситуації успіху має сприяти підвищенню робочого тону, збільшенню продуктивності навчальної праці, а також допомогти учням відчувати себе повноцінною особистістю.

З метою активізації пізнавальної діяльності учителя української мови та літератури має використовувати переваги активних форм навчання, за яких учень шукає та відкриває навіть відомі істини. «Метод відкриттів» – один із найбільш плідних, зокрема на уроках літератури. Самостійно винайдене, добуте пробуджує радість пізнання.

Узагальнюючи педагогічний досвід провідних науковців та власна педагогічна діяльність дозволяють запропонувати такі основні методи створення ситуацій успіху на уроках літератури:

1. Очікуваний успіх – це стан задоволення від отримання заздалегідь передбачених результатів навчальної діяльності.
2. Неочікуваний успіх – це психологічний стан задоволення учня від того, що результати його навчальної діяльності виявились вищими від очікуваних.
3. Колективний успіх – виникає як задоволення від досягнень у спільній, колективній творчій діяльності.
4. Гедоністичний ефект – задоволення від самого процесу навчання.

Методи створення ситуації успіху

Методи створення ситуацій успіху	Прийоми створення ситуацій успіху	
	Вербальні	Невербальні
Очікуваний успіх	Обговорення шляхів досягнення певних результатів навчальної діяльності, які будуть розцінюватись як успіх. Побудова стратегії педагогічного впливу вчителя, за якої успіхи та відкриття учня будуть як власне надбання.	Певна частина творів програми має виявляти найсильніші сторони особистості учня, а відтак стверджувати в ньому впевненість у власних силах. Невтручання – надання максимальної самостійності учневі у вирішенні навчальних завдань, до яких він готовий.
Неочікуваний успіх	Акцент на позитивних моментах роботи над художнім твором, тимчасове не зважання на недоліки. При цьому важливо не лишити непоміченим факт, коли учень робить якісний крок у розкритті своїх прихованих можливостей.	Використання таких видів навчальної роботи, за яких учень зможе швидко навчальним матеріалом, глибоко проаналізувати художній твір з літератури, виконання якого раніше видавалось йому недосяжним. Передба-

		чити та спланувати таку навчальну ситуацію, за якої учень зможе розкрити раніш невідомі для себе можливості.
Колективний успіх	Привернення уваги учня до того, чим він збагатив педагогічний досвід учителя (на кшталт: «Завдяки твоїй серйозній підготовці до уроку, завдяки додатковому матеріалу, який ти підготував, я сама багато чого дізналася про ...»).	Творча співпраця учня та вчителя у вирішенні дидактичних завдань.
Гедоністичний ефект	Визнання вчителем інтелектуальних та художньо-творчих здібностей учня, уникання необгрунтованої критики. Позитивна, доброзичлива атмосфера педагогічного спілкування під час навчально-виховного процесу.	Можлива поступка бажанню учня, який виявляє ініціативу та творчу активність на уроках української літератури.

Створення ситуацій успіху є важливою рушійною силою формування особистості. Успіх сприяє вивільненню внутрішніх сил учня, що породжу-

ють енергію для подолання труднощів і бажання навчатися. Для досягнення ситуацій успіху в процесі навчання української літератури вчитель повинен мати *позитивну установку*, володіти *вмінням слухати та емоційно впливати на учня*.

Урок-презентація

Урок №1

Тема. Валер'ян Підмогильний. Життєвий шлях письменника. **Автор** інтелектуально-психологічної прози, перекладач. **Світовий мотив** підкорення людиною міста, самоутвердження, інтерпретовані на національному матеріалі в романі «Місто».

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом Валер'яна Підмогильного – автора інтелектуально-психологічної прози, перекладача, з його романом «Місто», розвивати вміння узагальнювати і робити висновки, виховувати в учнів почуття любові до українського народу, доброти, співчуття, вміння пристосовуватися і самоутверджуватися в нових умовах життя.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань

Дидактичне забезпечення: портрет Валер'яна Підмогильного, презентація його життєвого і творчого шляху з використанням мультимедійних засобів, текст роману «Місто», виставка творів Валер'яна Підмогильного, його перекладів творів світової літератури (Оноре де Бальзака, Гі де Мопассана, Меріме, Флобера, Дідро та ін.), хронологічна таблиця, епіграф до уроку.

*Любов до життя запалила його,
і він носив скрізь із собою світло.
Він забув, що то є темрява, бо й*

ночі освітлював блиском своєї душі.

Валер'ян Підмогильний

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотиваційний етап

Літературно-мистецьке покоління «Розстріляного Відродження» — це митці, які творили високо-

художні твори, які прагнули піднести українську культуру до вершин світового розвитку. Серед них М. Хвильовий, В.Чумак, Микола Зеров, Василь Еллан-Блакитний, Михайль Семенко, Валер'ян Поліщук, Валер'ян Підмогильний, Євген Плужник, В. Винниченко та багато-багато ін-

ших. З 259 українських письменників, що друкувались у 1930 році, після 1938 року лишилося в живих тільки 36, і лише 7 із них померли своєю смертю. Хто вони — ці лицарі нашої культури? Що нам про них відомо?

Прийом «Авансування успішного результату»

Я не маю сумнівів у тому, що ви свідомі громадяни України. Тож, беззаперечно, на уроці ви докладете максимум зусиль, щоб вивчити, зрозуміти і оцінити роль митців «Розстріляного відродження», зокрема Валер'яна Підмогильного. Я в цьому просто переконана.

Уявіть собі, що Валер'ян Підмогильний своєю творчістю допомагав людині пізнати саму себе, свою малість і силу в цьому світі, а це не збігалось з морально-етичними принципами тоталітарного режиму, тому режим і знищив його.

III. Оголошення теми, мети уроку.

Хронологічна таблиця життєвого і творчого шляху

Валер'яна Петровича Підмогильного

Дата	Подія, що відбулася
2 лютого 1901 року	народився Валер'ян Петрович Підмогильний в селі Чаплі на Катеринославщині (тепер околиця міста Дніпропетровськ)
1910-1918р.	після закінчення церковно – парафіяльної школи навчається в 1-му Катеринославському училищі
1918р.	Валер'ян навчається в Катеринославському університеті спочатку на математичному, а потім – на правничому факультетах
1919р.	в катеринославському журналі «Січ» надруковані оповідання «Гайдамаки» і «Ваня»
1920р.	у Катеринославі видана перша книжка В.Підмогильного «Твори Т.1»
1920-1921р.	учителює в рідних краях: Павлограді, Катеринославі, створює цикл «Повстанці», пише повість «Остап Шептала»
1921р.	працює вчителем у Ворзелі під Києвом, одружується з донькою священика Катериною Червінською
1923р.	виходить збірка новел «Син»
1924р.	молоде подружжя перебирається до Києва. Валер'ян Підмогильний утворює об'єднання «Ланка», виходить збірка новел «Військовий літун»

1926р.	«Ланківці» перейменовуються на МАРС, гуртуються навколо журналу «Життя і революція», в редакції якого працює Підмогильний, виходить збірка новел «Третя революція»
1927р.	виходить збірка новел «Проблема хліба»,
1928р.	оприлюднений роман «Місто»
1929р.	письменник мешкає у Харкові, тодішній столиці УРСР
1930р.	виходить у світ роман «Невеличка драма», В.Підмогильного звільняють з роботи, перестають друкувати твори
1933-1934р.	В.Підмогильний пише «Повість без назви», яка залишилася незавершеною в архівах митця аж до наших днів
8 грудня 1934 року	В.П.Підмогильного заарештували органи НКВС, звинуватили в участі в міфічній контрреволюційній організації, засудили до десяти років таборів
9 червня 1935 року	разом з письменниками Григорієм Епіком, Олександром Ковінською, Миколою Кулішем, Євгеном Плужником, Валер'яном Поліщуком та іншими прибув на Соловки
3 листопада 1937р.	Валер'яна Підмогильного розстріляли
До 1989р.	його твори в Україні були заборонено

IV. Сприймання і засвоєння учнями нового матеріалу

**ПРЕЗЕНТАЦІЯ МАЛИМИ ГРУПАМИ УЧНІВ ВИ-
ПЕРЕДЖУВАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ**
І група – «Біографи»

Прийом «Проектна презентація»

ПРЕЗЕНТАЦІЯ МІНІ–ПРОЕКТУ

***Я честь віддам титану Прометею,
що не творив своїх людей рабами.***

Леся Українка

Учні розповідають біографію Валер'яна Підмогильного, супроводжуючи показом слайдів, використовуючи хронологічну таблицю. Усі учні складають тези почутого, записують їх в зошити.

І учень

***Коли б хтось із читачів оцих моїх
літературних спогадів та запитав мене,
кого з молодих українських письменників
двадцятих—тридцятих років я вважаю
найбільш інтелектуально заглибленим,
душевно тонким або, по-просту
кажучи, найбільш інтелігентним,
то я б ні на хвилинку не не задумався і відказав:
– Валеріана Підмогильного.***

Смолич Ю. «Розповіді про неспокій немає кінця»

У «Розповідях про неспокій» Ю. Смолич залишив нам чи не єдиний ґрунтовний спогад про цього письменника, якого добре знав особисто: «Коли б хтось із читачів оцих моїх літературних спогадів та запитав мене, кого з молодих українських письменників двадцятих-тридцятих років я вважаю найбільш інтелектуально заглибленим, душевно тонким або, по-простому кажучи, найбільш інтелігентним, то я б ні на хвилину не задумався і відказав: — Валер'яна Підмогильного».

Звідки це все у хлопця з селянської родини степового села Чаплі під Катеринославом, де він народився 2 лютого 1901 р.? У юнака, який після церковно-приходської школи закінчив лише реальне училище, а потім — через матеріальну скруту, голодні 1921—1922 рр. — навчався уривками, вчителював, працював у видавництвах Києва та Харкова. Його творче життя тривало п'ятнадцять років. Зовсім молодим він був силоміць вирваний із літературного процесу та ізольований від суспільного оточення. Залишилося три збірки оповідань, кілька повістей, два романи й чимала бібліотека перекладів з французької класики (Вольтер, Д. Дідро, В. Гюго, О. Бальзак, А. Доде, Г. Мопассан, П. Меріме, А. Франс), про які академік О. Білецький ще наприкінці 20-х років сказав, що ними «сміливо може пишатися українська література».

Джерела таланту В. Підмогильного — в його рідному краї. Його внутрішній світ і світовідчуття формувалися під впливом матері — сільської жінки, яка усе життя працювала на своїй землі. Від неї в майбутнього письменника добірна та розмаїта мова, органічна й глибока любов до історії рідного краю. Потяг до минулого поглибився знайомством зі славетним дослідником Запоріжжя Д. Яворницьким.

Від перших юнацьких спроб він поволі, але неухильно виходив на шлях психологічного реалізму (через символістські та імпресіоністичні уподобання), який розвивали в передреволюційній українській прозі М. Коцюбинський, В. Стефаник, В. Винниченко. Осмислюючи новаторство молоді прози початку XX ст., І. Франко відзначав, що нове тут криється не в темах, а в способі трактування тих тем письменником, в умінні бачити й відчувати життєві явища: «Для них головна річ людська душа, її стан, її рухи в таких чи інших обставинах, усі ті світла й тіні, які

вона кидає на ціле своє оточення залежно від того, чи вона весела, чи сумна...»

Оце прагнення відчувати стан і порухи людської душі й було провідним для новобранця літератури, дев'ятнадцятилітнього автора збірки оповідань, зухвало озаглавленої «Твори. Том 1» (Катеринослав, 1920).

На тлі тогочасних суспільних подій, у контексті революційно-романтичної поезії й прози така позиція письменника багатьох дивувала, а упередженим поцінувачам видавалася конфронтаційною, відгомоном декадентства, буржуазної культури загалом (що пояснювалося впливами Л. Андрєєва, В. Винниченка, С. Пшибишевського). Тим самим не брався до уваги філософсько-етичний, естетичний аспект творів В. Підмогильного, цілісне сприйняття світу самим митцем. Людина і обставини, колективне й особисте, сліпі інстинкти природи й зобов'язуюча суспільна мораль, суперечності прагнень розуму й серця — такими були художньо-пізнавальні домінанти молодого прозаїка.

Він одразу, може, й сам того до кінця не усвідомлюючи, брав найвищі творчі орієнтири, прагнув до заглиблення в психіку особистості, яка болісно шукає себе, зазнаючи поки що більше поразок, ніж перемог, але не полишаючи наміру пізнати глибину своєї сутності й відчути себе органічною часткою великої системи буття. «Він — на варті страждання, навіть особистого страждання, а не радості людини... Він не одвертає свого лиця від неправди, якою вона сумною, нерадісною та невтішною не здавалася б йому...» — відзначав один із перших дослідників творчості прозаїка.

**Валер'ян
Підмоги-
льний з
друзями**

***Колишнє земське училище, де працював
В. Підмогильний, зараз школа № 13 м. Павлограда***

Пучень

Написані на початку 20-х років оповідання «Собака», «В епідемічному бараці», «Проблема хліба» (збірка «Військовий літун», 1924) — це твори про переживання, приниження людини перед «проблемою хліба», це гіркий, колючий насмій персонажа над собою, коли йому, студенту-філософу, доводить-

ся думати про перевагу борщу над студіями Е. Канта. Це — усвідомлення, що, крім загальної радості, є ще й конкретне страждання розгубленої чи забутої всіма окремої людини. Втім, не можна сказати, що письменник бачить і осмислює лише таких персонажів, їхній внутрішній стан і оминає діяння, не помічає діяльних героїв. В оповіданні «Син» (1923), одному з кращих в українській літературі про голод початку 20-х років, розкривається непересічна особистість Грицька Васюренка, молодого селянина з гостро розвиненим моральним чуттям, опертим на засади народної етики, якою він коригує свої дії в найекстремальніших ситуаціях. А в новелах «Історія пані Івги», «Військовий літун», «Сонце сходить» (збірка «Проблема хліба», 1927) постають інтелігенти, душі яких терзає провина за колись сите життя, і ведуть вони відчайдушну, до трагічності, зовні приховану боротьбу за нове розуміння й сприйняття світу.

Тогочасна критика так оцінювала В. Підмогильного: відтворення колізій між окремою особистістю та оточенням — це не що інше, як «специфічно-інтелігентська література». А інтелігент, за подібними мірками, — це той, кого роз'їдають песимізм та скептицизм, яким не місце в пролетарському мистецтві. Складний і суперечливий процес пристосування героя до зміни життєвих вимог і обставин трактувався як така собі «трагедія непотрібної трагічності», котра, мовляв, відверто дивує своєю дрібязковістю. Але те, над чим іронізувала критика, В. Підмогильний розглядав як серйозну психологічну реальність.

За В. Підмогильним для української літератури особливо важливим мало бути продовження інтелектуальної, філософсько-психологічної лінії, активно культивованої в XVI—XVII ст., за умов безпосереднього контактування з культурою Західної Європи. На переході до XX ст. ця лінія відроджувалась у тво-

рах І. Франка, М. Коцюбинського, Л. Українки. Але на цей час їх уже не було на практичному полі творчості. Глибоке осмислення (завдяки перекладам) французької класики, усвідомлення, що для розвитку літератури необхідний синтез національного змісту і європейської форми, спонукали В. Підмогильного до пошуків у цьому напрямі.

Проза В. Підмогильного тематично розмаїта: через усю творчість письменника 20-х років як магістральна проходить чи не найпоширеніша в тогочасній літературі тема: революція і людина. Тільки В. Підмогильний сприймав її інверсійно: людина і революція, і відповіді на питання, котрі поставали перед українською культурою, нацією загалом, пов'язував, передусім, із проблемою міста й села, їхніх взаємин, зображуваних у минулому й сучасному, в соціальному та національному аспектах в контексті життя всього народу.

Письменник наполегливо відтворював складнощі суспільних взаємин з того «затінкового» боку, що не заохочувався до глибшого пізнання вже тоді, а згодом і взагалі розцінювався як контрреволюційна пропаганда з відповідними висновками і щодо подібних творів, і щодо самого автора.

Проблема міста й села цікавила В. Підмогильного від самого початку його творчості. Досить виразно вона окреслилася в повісті «Остап Шаптала» (1921), де герой-селянин, здобувши в місті освіту, маючи тут посаду, все ж відчувається незатишно: його гнітить атмосфера байдужості до окремої людини, власна загубленість у цьому світі, моральна провина за свою відірваність од джерел. Критика зустріла повість спокійно, хоча й звинуватила автора в натуралізмі, захопленні «екзотикою буденщини» (М. Доленго).

Зате бурхливий резонанс у критиці викликав цикл новел «Повстанці». З особливою дразливістю

сприймався той факт, що, помічаючи зволікання із випуском нової збірки в київському видавництві, автор передав новели для публікації до емігрантського журналу В. Винниченка «Нова Україна» (Прага — Берлін, 1923). Та головне було в іншому. Письменник чи не вперше в радянській прозі (цикл почав друкуватися в 1920 р. в катеринославській газеті «Український пролетар») відобразив реальні труднощі, що склалися внаслідок командно-штучних політико-економічних перетворень на селі. Жорстокість і насильство, що супроводжували революцію, залишалися й надалі. Те насильство, від продрозкладки до інших масових примусів, постійно відчувало на собі селянство, воно пробуджувало його невдоволення і, врешті, призвело до прямих повстань, утворення великих військових з'єднань, зокрема на Катеринославщині, під проводом Н. Махна.

У романтично-імпресіоністичних барвах подано кілька картин про вступ сільських юнаків до загону повстанців, атмосферу в самому загоні (тут помітний вплив «Тараса Бульби» М. Гоголя), про маніфестацію тої вольниці, котра не визнає жодних обмежень і тому зневажає унормоване життя, передовсім міське.

III учень

Критика довільно трактувала це як «захоплення петлюрівською романтикою» і, не помітивши, що письменник застерігав від небезпечних прагнень насильно руйнувати природу селянина й силоміць вести його до соціалістичного раю. А в оповіданні «Іван Босий» (1922), яке фактично примикає до циклу «Повстанці», В. Підмогильний, вдаючись до засобів ірреальності, ще гостріше зобразив тогочасну ситуацію на селі, показав протистояння невдоволеного селянства й нової влади.

Годі говорити, що сприйняття цих суто художніх образів і картин, створених В. Підмогильним, було

вульгарним, упередженим, і це наклало помітний відбиток на весь наступний творчий шлях прозаїка. Проте письменник і далі розгортав художнє дослідження взаємин міста й села, їх загострення — «третьої революції», за визнанням теоретиків анархізму. Це визначення, можливо, надто образне, засвідчувало очевидну конфронтацію села й міста, а насправді — села й нової «комунівської» політики щодо нього. Автор «Третьої революції» (1925) прагнув осмислити це явище глибше: як національну трагедію, що призвела до розшарування, замість очікуваного об'єднання, будівничих сил українського народу.

Про те, як прагнула селянська молодь сама «вийти в люди», здобуваючи колись недосягну науку, й водночас як розуміла свою місію у відвоюванні зрусіфікованого царизмом міста, розповість письменник у своєму найвидатнішому творі — романі «Місто». Книга вийшла двома виданнями в Україні — (1928, 1929) і була одразу перекладена російською мовою в популярній серії «Творчество народов СССР» (1930).

Розповідь подана через історію душі Степана Радченка — енергійного сільського юнака, який приїждить до Києва, вступає до технічного вузу й сподівається повернутися з новими знаннями на село. Та в Києві юнака захоплює літературне життя, він починає писати, стає відомим письменником і залишає навчання. Був певен, що вирушає «завойовувати» місто, це, здавалося, міщанське, вороже середовище, що місту потрібна «свіжа кров села», яка змінить «його вигляд і істоту. І він — один із цієї зміни, якій й долею призначено перемогти». Але, вгрузаючи поступово в нове життя, стає його апологетом, і думки про повернення остаточно зникають.

Проте це передусім — психологічний твір. Образ Степана Радченка далеко не однозначний, як його

часто трактували. Письменник вивів людину, в якій постійно борються добро і зло, яка інколи заради особистого утвердження здатна піти навіть на переступ, не страждатиме й від людських жертв, і разом — це неординарна особистість із виразною суспільною й психологічною неоднорідністю, не позбавлена вміння скептично, а то й іронічно, сприймати себе і навколишній світ. В романі, отже, відбулося — так чи інакше — уважне освоєння В. Підмогильним європейської літератури, зокрема творів «Батько Горіо» Бальзака, «Любий друг» Мопассана, «Кандід» Вольтера, які тоді перекладав В. Підмогильний.

Роман «Місто» переконав критику в тому, що письменник «цікавиться не людством, а людиною». Ця, на сьогодні цілком прийнятна характеристика, звучала далеко не позитивно в той час, коли в літературі вироблявся курс на уславлення колективізму, а психологізм зневажався як традиція «дрібнобуржуазна», як вияв ворожої ідеології.

«Місто», хоча й широко читалося, зокрема, молоддю, упереджено викривалося й паплюжилось в пресі. Починалося з того, що автор «дивиться на світ крізь вузькі щілинки рафінованого інтелігентського світогляду», а доходило до висновків, що «книжка антирадянська», бо в ній не показано «змички робітників і селян», а головний герой — «безмежний індивідуаліст, обиватель-міщанин з куркульською ідеологією».

Та все було навпаки: індивідуалізм, конформізм, взагалі міщанство з'являлися у творах В. Підмогильного не від авторської «інтелігентщини» чи «дрібнобуржуазного естетства», а від того, що письменник, доскіпливо вивчаючи реальне життя, чуттям художника розпізнавав отруйні метастази в душах людей і намагався застерегти від них незміцнілий суспільний

організм. Ці думки знайдуть втілення і у романі «Невеличка драма», закінченому 1929 р.

Твір був не лише значною віхою в доробку В. Підмогильного. Він органічно доповнив бібліотеку інтелектуального українського роману, на той час уже репрезентованого «Вальдшнепами» М. Хвильового, «Майстром корабля» Ю. Яновського, «Робітними силами» М. Івченка. Та боротьба з «попутниками» набрала таких масштабів і форм, що новий роман В. Підмогильного встиг з'явитися лише в журнальній публікації («Життя і революція». 1930. № 3—6) і відразу ж був підданий жорсткому шельмуванню.

IV ученя

Загальна атмосфера ставала дедалі гнітючішою. Примусова колективізація, голод 1932—1933 рр. впали чорним крилом не лише на українське село, а й на увесь народ. Починалися масові репресії, політичні процеси, розправа над інтелігенцією, передусім письменниками. Насувалася епоха тотальної деморалізації, біологічного страху за життя, котрий змушував або «не бачити» жахливої реальності, заспокоювати себе утопіями про далекий едем, або приречено чекати невідворотного фіналу. Не в багатьох письменників вистачало мужності іти раніше обраним шляхом. В. Підмогильний сповідував свої принципи до кінця. В останньому творі, що виявляв абсурдність людського існування в умовах тоталітаризму, «Повісті без назви» (1934) його герой журналіст Городовський проголошує своє кредо митця: «Ні, ви пірніть, будь ласка, в саму гущу життя і розберіться в ньому. Тоді ви не спатимете ночей. Ваші думки витимуть, як голодні собаки, і кожен рядок ви писатимете власною кров'ю, а це єдина фарба, що ніколи не втрачає блиску...»

8 грудня 1934 р. В. Підмогильного заарештували як учасника вигаданої в зв'язку з убивством С. Кірова

групи терористів-контрреволюціонерів. Потім письменника вивезли на Соловки, де після повторного перегляду справи особливою трійкою УНКВС Ленінградської області його розстріляно 3 листопада 1937 р.

У таборі В. Підмогильний написав ще кілька оповідань, невеличку повість і навіть роман про колективізацію «Осінь, 1929». Про все це відомо лише з його стоїчно-спокійних листів до матері та дружини...

Місця масових розстрілів соловецьких в'язнів

Невідомо, як далі розвивалася б творчість В. Підмогильного, але можна впевнено сказати, що з її штучним і жорстоким вигубленням зломилася одна з найоригінальніших гілок

української радянської літератури — інтелектуальна проза. Психологічний реалізм, поєднаний із філософським осмисленням незворотної самоцінності кожного індивіда — ця ідейно-стильова домінанта, органічно виростаючи з класичної української літератури, мала в особі В. Підмогильного за нових суспільних обставин послідовного і яскравого виразника. Більше того, він зумів сягнути синтезу набутків європейської класики. Але така проза і такі герої не імпонували тогочасній ідеологічній системі.

Нині заново відкриваємо неординарну особистість, талановитого письменника, чиї твори «без на-

тяжок маємо підстави зарахувати до класики української пожовтневої літератури».

II група - «Історики»

Прийом «Обмін ролями»

Цей прийом полягає в тому, що учні в рольовій грі виконують функцію письменника та журналіста, демонструючи свої приховані таланти акторів.

РОЛЬОВА ГРА «ЗУСТРІЧ З ПИСЬМЕННИКОМ»

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ. Уявити себе учасниками історико-політичного ток-шоу, на якому присутні задають питання Валер'яну Підмогильному про вплив суспільної обстановки 20-30-х років в СРСР на формування світогляду, літературної діяльності і життєвої долі Валер'яна Підмогильного. Учень, який виконує роль письменника, дає відповіді від першої особи.

Я юності не знав...

Ми з нею розминулись

В похмурих коридорах КДБ.

Вона мені прощально усмінулась:

«Мене арештували, як тебе...»

Данило Кулиняк

Письменник. Я прийшов до вас на зустріч, дорогі юні історики, щоб ви змогли уявити, у якій важкій політичній, історичній, суспільній обстановці в 20-30-роки минулого століття довелося жити і творити письменникам мого покоління. Я ніколи не поділяв тодішньої ідеології, хоч тонко відчував час, у якому жив. Своєю творчістю я допомагав людині пізнати саму себе, свою малість і силу в цьому світі.

1-й учень. Валер'яне Петровичу, Ваші перші літературні спроби були вміщені у шкільному рукописному журналі під псевдонімом Лорд Лістер. Чому?

Письменник. Це був вплив популярних тоді пригодницьких творів про Ната Пінкертон. Уже в ранніх творах, як писалося критиками 1921р., я «став на варті страждання людини» в той час, як майже вся молода проза піддалася ейфорії революційного романтизму. А це було неприйнятним для влади. Я свідомо тягнувся до європейської літератури, особливо французької класики, якою захоплювався з дитинства. Я переклав філософський роман Анатолія Франца «Таїс», а згодом цілу бібліотеку французьких майстрів

рів слова останніх двох століть (Дідро, Мопассан, Вольтер, Гюго, Бальзак та інші). Я прагнув, щоб мої твори хвилювали, збурювали приспану, змалілу людську душу, спонукали до роздумів, вчили бути мудрими, поміркованими й урівноваженими в цьому химерному й жорсткому світі.

2-й учень. Ми знаємо, що за життя автора оповідання «Комуніст» та «За день» не були опубліковані, цикл «Повстанці» київське видавництво «Час» друкувати відмовилося – він побачив світ 1923 року в еміграційному празькому журналі «Нова Україна», який редагували В.Винниченко та М.Шаповал. Як відреагувала на це тогочасна критика?

Письменник. Новостворений у Харкові часопис «Червоний шлях» надрукував статтю М.Хвильового (під псевдонімом Стефан Кароль), у якій мене досить категорично було осуджено за романтизацію національно-повстанського визвольного руху українського селянства, невдоволеного тим, що більшовики не виконали своїх обіцянок. І незважаючи на те, що такий рух на початку 20-х мав досить широкий і потужний розмах, був очевидною реальністю, а отже й невід'ємною частиною історії українського народу, мені, як і Г.Косинці та Т.Осьмачці, чий твори теж були опубліковані в емігрантській

«Новій Україні», щоб захистити себе й уможливити подальше перебування в літературі, довелося давати виправдальне пояснення в «Червоному шляху».

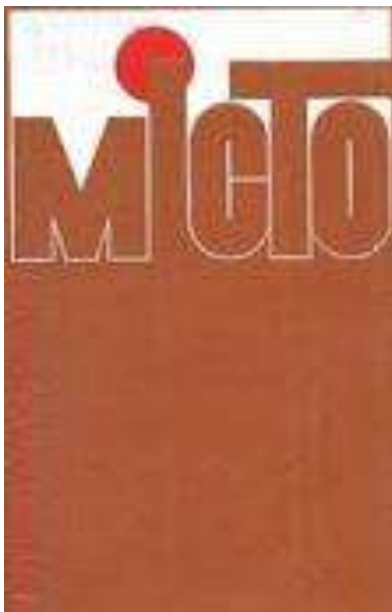
3-й учень.

Валер'яне Петровичу, чому у 1930-му році Вас звільнили з роботи в редакції часопису «Життя і революція», перестали друкувати твори?

Письменник.

Причина такої опали полягає в тому, що я творив літературу витонченої поетики, елітарну, призначену для високоосвічених людей. А з такою літературою боролася вульгарно-соціальна більшовицька критика, оскільки, пропагуючи так звану колективну творчість мас, відносила інтелектуальне мистецтво слова до «буржуазної літе-

ратури», класифікувала його як «занепадницьке», «класово вороже». В українській прозі ХХст. мені випала честь репрезентувати аналітико-інтелектуальну стильову течію.

4-ий учень. У 1934 році переслідування сталінським режимом «попутництва» набрало вже фіксальних форм, особливо після процесу СВУ. А ви були у дружніх вза-

єминах із С.Єфремовим, Л.Старицькою-Черняхівською, М.Івченком, які пройшли через те публічне судилище. Очевидно, Ваш арешт до тих обставин був неминучий?

Письменник. Саме так, арешт був неминучий. Понад місяць тривали виснажливі допити, що закінчилися самонаклепом і визнанням усіх звинувачень, наперед сфальсифікованих органами НКВС. Слідство велося в Харкові, а потім в Києві по групі «контрреволюційної боротьбистської організації», до якої були приписані ще Є.Плужник, М.Куліш, В.Вражливий, М.Любченко, О.Ковінька, Г.Майфет. Всього сімнадцять чоловік.

Нас засудили до 10-річного ув'язнення з конфіскацією особистого майна. На Соловках я був кинутий у спецізолятор як особливо небезпечний політичний злочинець. Щоб витримати важку самотність, я напружено працював - читав, перекладав, писав нові оповідання і навіть романи, не хотів гаяти

часу, бо понад усе сподівався повернутися. Я писав листи своїй милій дружині Катерині Іванівні і шестилітньому сину Роману.

МЕЛОДЕКЛАМАЦІЯ ЛИСТА ПІД МУЗИКУ ВІВАЛЬДІ

«Дорога Катю, як ти живеш? Винний перед тобою страшно і неоплатно, ти добра, ти вибачиш, я знаю. Мила, рідна, як я хочу, щоб ти була здорова, бадьора, щоб тобі було добре!... Що написати про себе? Все до решти я передумав, побачив, що в житті я скрізь був неправий, і ніколи життя не здавалося мені таким прекрасним, як зараз. Тепер я розумію і люблю нашу велику країну, тепер я з нею, я маю надію коли-небудь до неї повернутися».

Учень(довідка). 9 жовтня 1937р. особлива трійка НКВС переглянула справи «політично неблагонадійних», серед них і В.Підмогильного, і прису-

дили вищу міру покарання – розстріл. Вирок було виконано в один із днів між 27 жовтня і 4 листопада 1937р. в урочищі Сандормох Медвежегорського району Карелії – напередодні 20-річчя жовтневої революції.

Катерина Іванівна з Романом кілька років поневірялася на Томщині, потім в Алма-Аті, після війни повер-

нулася до Києва. Роман став студентом медінституту. У 1950р. пішов із життя зовсім молодим, так і не дочекавшись звістки про батька...

Запитання вчителя (до учня, який виконував роль Валер'яна Підмогильного).

1. Як ви почувалися в ролі письменника 20-30-х років ХХ століття?
2. Які риси характеру, творчої манери письма В.Підмогильного ви хотіли б виплекати в своєму характері?

Прийом «Емоційний сплеск»

Учитель звертається до учня, який грав роль В. Підмогильного.

- Ти неперевершено грав роль письменника. Ти грав роль саме так, що я тобі повірила. У тебе може бути гарне майбутнє, тому що ти – творча людина.

Запитання вчителя (до всіх учнів).

1. Яким ви уявляєте місце В.Підмогильного в українській і світовій літературі?
2. Чим приваблює вас В.П.Підмогильний як письменник?
3. Що сподобалося вам у ток-шоу, а що - ні?

Прийом «Зараження»

- Чи хотілося б вам глибше познайомитися з творчістю В. Підмогильного? На яку тему ви хотіли б почитати його твори?

III група – «Літературознавці»

Художнику немає скучних форм.

Він - норма сам,

він сам в своєму стилі.

І.Драч

План

1. Літературне дослідження інтелектуально-психологічної прози В.Підмогильного (Реферат №1).
2. Валер'ян Підмогильний – перекладач (Реферат №2)
3. Презентація літературної виставки творів В.Підмогильного і його перекладів світової літератури

ри (Учень розповідає про літературну виставку на тему: «Я розумію і люблю нашу велику країну».

3. Світовий мотив підкорення людиною міста, самоутвердження, інтерпретовані на національному матеріалі в романі «Місто».

Матеріал для вчителя.

Найвідоміший твір Підмогильного - роман «Місто» - з'явився 1928 року в Харкові, через рік був перевиданий, а невдовзі вийшов російською мовою в перекладі Б.Слисаветського.

З усіх творів письменника він найбільше привернув увагу критики й громадськості. Про нього писа-

ли М.Доленго,

П.Колесник,

П.Лакиза,

М.Могилянський.

М.Мотузка,

А.Музичка,

А.Ніковський,

Л.Підгайний,

Ф.Якубовський та

ін. Було проведено

кілька диспутів, на

яких роман жваво

обговорювався, зде-

більшого критично.

Справа в тому, що в

українській літера-

турі вже був своєрі-

дний еталон відтво-

рення маргінальної

проблематики - по-

вість пролетарського письменника Івана Микитенка

"Брати", у якій ця проблематика витрактовувалася

прямолинійно й однозначно як прогресуючий синтез

"міста й села в єдиному процесі соціалістичного бу-

дівництва". В романі ж Підмогильного чи не вперше в українській літературі світовий мотив підкорення людиною міста як шлях людської цивілізації моделювався письменником-модерністом у психолого-філософській площині, зокрема через переконливий, достовірно змальований (а не ідеологічно підтасований) складний характер українського Степана Радченка. Підмогильний намагається не так описати, як художньо дослідити цей шлях, щоб, за його ж словами, "наблизити, в міру змоги, місто до української психіки, щоб сконцентрувати його в ній". Дивовижний збіг: саме в цьому ж 1928 році з'являється інший урбаністичний твір - "Майстер корабля" Юрія Яновського. У ньому письменник-романтик зовсім інакше вирішує маргінальну проблематику. Він руйнує стереотип міста як монстра, чужого українській людині, і показує його образ як уже втілену мрію в оновленому суспільстві. Підмогильний - реаліст намагається проаналізувати роль міста в людській долі, власне намагається дослідити об'єктивну маргінальність українців.

Романом «Місто» В.Підмогильного по суті започаткувалася нова українська урбаністика, саме в ньому було розкрито глибоко, психологічно-вирогідно маргінальний характер в душі класичних візірів Джека Лондона, Гі де Мопассана, Оноре де Бальзака, Л.Толстого. Водночас роман В.Підмогильного є цілком оригінальним.

IV група-«Експерти»

Група учнів, яка від початку уроку слідувала за діяльністю груп «Біографи», «Історики», «Літературознавці» обґрунтовує висновки про роботу груп, виставляє відповідні оцінки.

Юрій Бойко намалював емоційний портрет Підмогильного: «Делікатне, але енергійне обличчя, струнка постать у легенькому пальті, що міцно обля-

гає фігуру, фетровий капелюх, у радянських умовах річ не зовсім звична для початку 30-х років... У всьому вигляді було щось витончене, не радянське, його зовнішність свідчила про внутрішню культуру». Життя митця було подвижництвом, служінням ідеї національного відродження. Підмогильний продовжив традиції української класичної літератури з її гуманістичним пафосом, пильною увагою до долі людини, до її внутрішнього світу, виявляючи в людських душах та вчинках боротьбу двох начал — добра і зла. На думку Валерія Шевчука, свій родовід як митець Підмогильний веде від Володимира Винниченка, в якого навчився найщирішого та найдокладнішого психологічного аналізу. Письменник звернувся до урбаністичної тематики, зокрема до змальовування людей «дна», проблеми стосунків чоловіка й жінки. Використовував і мистецькі знахідки Михайла Коцюбинського, Антона Чехова, Леоніда Андрєєва. «Уроки майстерності» дали йому французькі класики, чії твори Підмогильний перекладав. У них він навчився і вміння побудови фрази, і мистецтва моделювання внутрішнього стану героїв, і філософського погляду на дійсність. Проте Підмогильний, маючи добру літературну школу, сформувався як самобутній український митець європейського масштабу, витворивши неповторний художній світ, що відбивав його добу і місце в ній людини.

Таблиця для експертів

П.І.Б учня	Участь у роботі групи	Пропозиції, думки	Узагальнення, висновки	Всього балів
	від 0 до 4 балів	від 0 до 4 балів	від 0 до 4 балів	

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Метод «ПРЕС»

- Я вважаю, що В.Підмогильний...
- Тому що
- Наприклад
- Отже, ...

VI. Оцінювання учнів

Заповнити картку оцінювання

I навчальний модуль	II навчальний модуль	III навчальний модуль	IV навчальний модуль
Самооцінка	Оцінка експертів	Оцінка спікера групи	Оцінка вчителя

Прийом «Загальна радість»

- Я неймовірно задоволена вашою плідною працею. Мене вразили відповіді таких учнів

Прийом «Даю шанс»

- А таким учням, як ..., я даю шанс, щоб наступного уроку вони підготувалися краще і показали свої знання з теми.

VII. Домашнє завдання

1. Вивчити життєвий і творчий шлях Валер'яна Підмогильного.
2. Прочитати роман «Місто».
3. Скласти «Паспорт твору», «Анкету письменника».

Зразок «Анкети письменника»

1. Прізвище, ім'я, по батькові, псевдонім.
2. Дата і місце народження.
3. Походження, батьки.
4. Освіта.
5. Стосунки з владою, арешти.
6. Початок творчості, перші твори.
7. Найважливіші поетичні збірки, знакові твори
8. Місце проживання.
9. Подія, що вплинула на творчість.

10. Літературне оточення.
11. Дата і місце смерті.
12. Місце поховання.
13. Додаткові відомості.

Зразок «Паспорта твору»

1. Автор.
2. Назва, рік видання.
3. Літературний рід, жанр.
4. Місце, де відбуваються події.
5. Час, коли відбуваються події.
6. Тема, головна ідея.
7. Сюжетні лінії.
8. Композиція.
9. Головні та другорядні герої.
10. Проблематика.

Урок з елементами компаративного аналізу

Урок №2

Тема. В.Підмогильний. Роман «Місто». Світовий мотив підкорення людиною міста

Мета: познайомитись зі сторінками твору; дати характеристику головному герою; розвивати навички аналізу художнього твору; вміння узагальнювати й систематизувати; виховувати любов до художнього слова.

Обладнання: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, тексти твору, тлумачні словники, цитатний план за сюжетом роману В.Підмогильного «Місто», презентація до роману.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Валер'ян Підмогильний дає класично яскраві зразки зовсім іншого емоційного тону творчості – тону

*типового не для буржуазії й не для трудової групи, а
властивого для інтелігенції.*

Михайло Доленго

Хід уроку

I. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

Прийом «Коло очікувань від уроку»

Виконати індивідуальне завдання: виписати на листок А-5 2-3 очікування від уроку, прикріпити на дошці.

▼ Вступне слово вчителя.

На минулому уроці, присвяченому життєвому і творчому шляху В.Підмогильного, ми зазначали, що для його творчості характерний психологізм, а з його ім'ям пов'язана інтелектуально – психологічна лінія розвитку української літератури. У сучасній літературі цю традицію продовжує Валерій Шевчук. З цим напрямом тісно пов'язана тема інтелігенції у суспільстві. Доцільно навести слова критика Михайла Доленго: «Валер'ян Підмогильний дає класично яскраві зразки зовсім іншого емоційного тону творчості – тону типового не для буржуазії й не для трудової групи, а властивого для інтелігенції.»

- Герой – завоює місто чи його жертва?

-

II. Перевірка домашнього завдання

1. Бесіда з учнями.

- Висвітліть життєвий і творчий шлях Валер'яна Підмогильного в соціальному й культурному контексті української дійсності перших десятиріч ХХ ст.
- Які актуальні питання порушує Валер'ян Підмогильний своїми новелами?

- Яке значення для розвитку української літератури мають переклади В.Підмогильним творів світової класики?
- Чому роман «Місто» викликав неоднозначні відгуки критиків?

2. Фактологічний диктант (за змістом роману «Місто» В.Підмогильного)

1. Скільки епіграфів має роман? (Два)
2. Як звали дівчину, з якою Степан їхав до міста? (Надійка)
3. Навіщо Степан їде в місто? (Вчитися в інституті)
4. Яким видом транспорту Степан дістався до Києва? (Пароплавом)
5. Прізвище головного героя роману? (Радченко)
6. Що довго роздивлявся Степан у вітрині магазину одразу після приїзду в місто? (Книги)
7. На чому довелось спати перші дні герою? (На столярному верстаті)
8. Що порадив Левко Степану зробити у вільний від іспитів час?(Оглянути місто)
9. Після якої події Степан вирішив стати письменником? (Після відвідування літвечірки)
10. Яку назву мало перше оповідання Степана? («Бритва»)
11. Яким ім'ям підписував свої твори Степан? (Стефан)
12. Прізвище критика, до якого Степан звернувся з першим своїм твором? (Світозаров)
13. Як Степан називає Тамару Василівну Гніду? («Мусінька»)
14. Що вирішив робити Степан з початком нової доби свого життя? (Писати щоденник)
15. Що подарувала Зоська Степану в першу їхню зустріч? (Соску, виграну в лотерею)

16. Де відбулось знайомство Зоськи й Степана? (В оперному театрі)
17. Як Зоська сприйняла появу збірки Степана? (Байдуже)
18. За що герой отримав гонорар у 1,5 карбованців? (За кіноповість)
19. Як закінчились стосунки Степана й Зоськи? (Вона отруїлась)
20. Яку посаду винаймав Степан у видавництві? (Секретар журналу)
21. Псевдонім поета, Степанового приятеля, чиє справжнє прізвище Ланський? (Вигорський)
22. Кого Степан назвав «пузатою міщанкою»? (Надійку)
23. На якому поверсі Степан винаймає останню свою квартиру? (На сьомому)
24. Що задумав зробити Степан після раптової зустрічі з Ритою? (Писати повість про людей)

III. Формування вмінь та навичок.

1. **Бесіда** **за** **питаннями:**

- Чи цікаво було читати твір? Що захоплювало більше – сюжет чи образ головного героя?
- Як відреагувала офіційна критика на роман В.Підмогильного?
- Як ви вважаєте: тема роману була новаторською в літературі?
- Поясніть епіграф. Яким чином епіграф стосується життєвого і творчого шляху письменника і, безпосередньо, теми нашого уроку? (*Епіграф, узятий з роману Анатолія Франса «Таїс»: «Як можна бути вільним, Евкріте, коли маєш тіло?»* – висуває тезу про двоякий характер людини. Тілесне начало не раз керуватиме Степановими вчинками, водночас герой усвідомлюватиме важливість духовного начала людини. Розв'язка проблеми людини підказана епіграфом з Талмуда – людина подібна

до тварини, але й до янгола, бо «священною мовою розмовляє». Літературна творчість дає змогу реалізуватись Степанові як особистості, духовне начало стає домінуючим і гармонізує внутрішній світ героя).

- Яке втілення знайшов у творі В.Підмогильного світовий мотив підкорення людиною міста?
- Чому образ Степана Радченка називають маргінальним?

-

IV. Осмислення та усвідомлення матеріалу

1. Слово вчителя

Вчитель Світова література має низку таких образів міста, у французів О. де Бальзака, Є. Золя, Г. де Мопассана знайдемо величні образи Парижа, у російських письменників А. Белого, Ф. Достоевського – Петербурга, у англійців Ч. Діккенс і У. Пеккерей – Лондона. Цю традицію можна знайти також і в українській літературі, зокрема у творах І. Нечуя – Левицького бачимо панорами Києва.

Роман В.Підмогильного «Місто» розгортає перед читачем панораму Києва початку 20-х років ХХ століття. Образ міста – ключовий у романі. Бачимо його різним: яскраво-сонячним і похмурим. Автор малює жебрацькі околиці з хлівами, худобою і елітні квартали з розкішними квартирами, вокзал і казино, театр і пляж, кав'ярні і базар. Місто водночас і хаотичне, і гармонійне. Воно живе своїм життям. І ти або приймаєш його ритм, або міське життя не для тебе. У романі світовий мотив підкорення людиною міста як шлях розвитку людської цивілізації набув модерністичного забарвлення, психологічно – філософського трактування. Із розвитком міст тисячі сільських хлопців і дівчат потягнулись до них. Серед них герой твору, Степан Радченко, їде на навчання на

три роки, як він думає, але залишається назавжди. Степан проходить болісну еволюцію характеру, завоюючи місто.

2. Метод «Збудуй ланцюжок подій».

Прийом «Прихований інструктаж»

Переказуючи, називайте основні моменти твору, не забувайте складати «сюжетний ланцюжок».

І частина. Степан Радченко вирішив поїхати до міста, щоб вивчитися й повернутися в село.— Оселився в дядькового знайомого крамаря.— Юнак почув у столярній майстерні поруч із коровами, їв черствий хліб із салом, ходив умиватися до Дніпра.— Почав оформляти документи в інститут, шукав роботу, але не знайшов.— Зайшов до друзів-односельців Левка та Надійки, яка йому подобалася.— Склав екзамени, отримав стипендію.— Шукав житло, але господар запропонував спати в них на кухні, мати обід за допомогу по господарству.— Юнак з радістю погодився, бо тепер міг придбати пристойний одяг.— Степан блукав вулицями, думав, що, ставши культурною, освіченою людиною, повезе на село нове життя.— Разом із Надійкою та її друзями Радченко потрапив на літературний вечір і позаздрив славі письменників.— Вирішив написати оповідання про бритву.— Критик, якого юнак бачив на вечорі й звернувся щодо свого твору, не захотів із ним розмовляти.— Розлючений Степан зайшов до Надійки, пішли разом у парк.— Грубо скористався дівчиною.— Коли та розплакалася, сказав, що йде від неї назавсім, бо кохання виявилося несправжнім, фальшивкою.— Степан знайомиться з Максимом, сином господарів, культурною, освіченою та розчарованою у коханні людиною.— В інституті герой учиться із запалом, багато в чому перевершує однокурсників.— Пише оповідання.— Земляк Борис радить йому надіслати свої твори до журналу.— Уночі до Степана стала приходити

господиня дому Тамара, розповідати про своє нещасливе подружнє життя.— Син Тамари дізнався, хлопці побилися й Максим зовсім пішов із дому.— У Радченка добре виходило з математикою, а з українською мовою — важкувато.— Засів за книжки.— Професор, якому Степан складав екзамен, порадив йому йти викладати на курси української мови для держслужбовців.— Придбав одяг і переїхаву кімнату, яку запропонував Борис.— На курсах познайомився з поетом Вигорським і потоваришував із ним.

II частина. Позбувшись злиднів, Радченко продовжував жити скромно, вести здоровий спосіб життя.— Зайнявся вивченням літератури, іноземних мов.— Вигорський послав оповідання Степана в журнал і їх надрукували.— Степан дуже радий, відчуває себе письменником.— У кафе познайомився із дивною та невгамовною дівчиною Зоською.— Із харківського журналу прийшов гонорар і запрошення писати ще.— Домігся прихильності Зоськи.— Зустрів сина колишньої господині Максима, який зі скромного хлопця став пияком і розпусником.— Прилучився до літературних дискусій.— Покинув інститут.— Ухвалена до друку його збірка з великим гонораром.— Прийшов Борис і сказав, що одружився з гарною дівчиною.— За описом Степан зрозумів, що то була Надійка.— Йому стало прикро, що гарна дівчина стане куховаркою й прибиральницею в самовдоволеного міщанина.— Радченка беруть на посаду секретаря в журналі.— Кинувся в роботу, став наводити лад, зробився незамінною людиною.— Обрали до культкомісії місцевкому.— Став рідше зустрічатися із Зоською.— Необдуманно запропонував одружитися, вона погодилася.— Уявив, як романтика перетвориться в будні й передумав, вирішив порвати з дівчиною.— На вечірці в присутності Зосі став залицятися до інших жінок, познайомився з актрисою з Харкова Ри-

тою.— Задумав написати великий твір, уже продумав структуру, але не писалося.— Степан у розпачі: захотів побачити Зоську, помиритися з нею, але виявилося, що дівчина отруїлася через нього.— Переїхав до нової квартири, обставив меблями, улаштував усе, як хотів, але помешкання все одно здавалося йому чужим.— Зустрів Левка, який їхав працювати на Херсонщину, сам згадав село та свої мрії, подумав, що і йому треба було б поїхати.— Згадав про Надійку, захотів побачити, розшукав.— Ця зустріч його розчарувала.— Зустрів Риту, це здалося йому щастям.— Побіг додому, сів за стіл і почав писати свою повість про людей.

Прийом «Спільна радість»

Я рада, що більшість учнів прочитала цей доволі складний твір. Проблеми, які розглядаються у творі, вам допоможуть в майбутньому вирішити коло своїх питань.

V. Закріплення знань, умінь та навичок

1. Тематично-жанрове дослідження роману за планом

1. Історія роману

-- Як виник роман «Місто»? Що про це говорить сам автор?

Повідомлення історії написання: Роман «Місто» написаний 1927 р., двічі видавався в Харкові (1928, 1929 рр.), 1930 р. з'явився російською мовою. Свого часу привернув найпильнішу увагу критики та громадськості. Було проведено кілька публічних дискусій, на яких обговорювався твір. У 20-30-х рр. був оцінений як «ворожий пролетаріату», «ідеологічно хибний», у якому соціальне замінено біологічним, село протиставляється місту, як твір «наскрізь несучасний, ворожий радісному сприйманню життя».

«Написав «Місто», бо люблю місто і не мислю поза ним ні себе, ні своєї роботи. Написав ще й тому, щоб наблизити, в міру змоги, місто до української психіки, щоб сконцентрувати його в ній. І коли мені частина критики закидає «хуторянську ворожість» до міста, то я собі можу закинути тільки невдячність проти села. Але занадто вже довго жили ми під стріхами, щоб лишатись романтиками їх» (*В.Підмогильний про свій твір*).
[2, с.83]

- Прокоментуйте ці слова автора.

2. Жанр

«Місто» - урбаністичний інтелектуально-психологічний роман.

У середині 20-их років 20 століття про себе заявив український модерністський роман з характерною для нього жанровою відкритістю, експериментаторством та «здатністю до будь-яких модифікацій» (вислів Олекси Журенка).

Модерністський роман орієнтувався на інтелектуального читача з виробленим смаком.

Урбаністичний роман - роман про місто і проблеми, пов'язані з міським життям.

Інтелектуальний роман - роман, зосереджений на аналізі певної інтелектуальної проблеми та на внутрішньому світі персонажа.

Соціально-психологічний роман — один із різновидів романного жанру, в якому в складних, часто екстремальних життєвих ситуаціях розкриваються багатогранні характери героїв з усім розмаїттям їхнього психологічного функціонування в контексті соціального середовища.

3.Інтерактивна вправа «Мозковий штурм».
Визначте тему твору.

Орієнтовні відповіді

- ▶ Зображення людини в новому для неї середовищі, змалювання її почуттів, переживань.
 - ▶ Еволюція світогляду під впливом зовнішніх факторів (міста і його мешканців).
 - ▶ Зображення «цілісної» людини в єдності біологічного, духовного, соціального.
- Тема .** Підкорення людиною міста, вплив цивілізаційних процесів на людину.

4. Головна ідея

Розкриття характеру людини, яка підкорює місто, через дії, вчинки, стосунки з іншими персонажами; самоствердження.

Бесіда.

- Яким ми бачимо героя на початку твору? Які почуття володіють ним, коли він уперше ступив на міські вулиці?
- Що зближувало Степана і Надію?
- Чому отримавши листа з села, Степан вирішує не повертатись туди, хоча ще не був добре влаштований у місті?
- Як змінюється ставлення Степана до міста в процесі збільшення кількості його життєвих успіхів?
- Чому Степан Радченко відносно легко ввійшов в літературні кола міста, спромігшись зайняти непогану посаду?
- Чому жодній із жінок, з якими герой був близький, він не дав щастя? Чи справедлива теза, що всіх їх Степан тільки використовував? Прокоментуйте слова Зоськи: «Душа у тебе погана».
- Чому, досягши успіху, Степан Радченко раптом захотів змінити своє міське життя на сільську працю? Яку роль у цьому повинна була зіграти Надія?
- Як ви думаєте, чи допише письменник Стефан Радченко повість про людей?

Тріумф справжній чи вимріяний героєм звучить у рядках: «Воно (місто) покірно лежало внизу... і простягло йому з п'ятьми горбів гострі кам'яні пальці...»

5. Проблематика

Ознайомлення з проблемами, які піднімає автор у романі „Місто” (*розгляд проблем в ході бесіди*).

проблема села і міста(соціальна);

проблема людини-митця (становлення С.Радченка як письменника);

екзистенційна(буттєва) сфера життя людини;

психологічна проблема;

проблема кохання (любовна колізія)

добро і зло.

7.Композиція

Роман складається з 2 частин та 14 розділів.

Назвіть композиційні елементи

1. Експозиція – приїзд Степана до Києва, знайомство з містом.

II. За'язка – поселення С. Радченка у Гнідих.

III. Кульмінація – смерть Зоськи.

IV. Розв'язка – знайомство з Ритою.

- **Назвіть 2 сюжетні лінії твору.**

Перша сюжетна лінія – становлення Степана Радченка як письменника.

Друга сюжетна лінія – стосунки Степана Радченка з жінками.

Слово вчителя

Героїв оповідань, повістей, романів В. Підмогильного, як і самого автора, хвилюють **екзистенційні питання** — що є існування людини, у чому його сенс, це сукупність випадковостей, абсурд чи упорядкована довершеність.

Робота зі словником літературознавчих термінів.

Екзистенціалізм (від лат. exsistentia — існування) — модерністська течія в європейській літературі, що оформилась на початку 40-х років XX ст. і найвираз-

ніше виявила себе у творчості Ж.-П. Сартра, А. Камю. Характерні риси екзистенціалізму — песимізм, заперечення раціонального пізнання і твердження інтуїтивного розуміння реальності. Людське існування (екзистенція) виявляється через турботу, страх, рішучість, совість. Людина досягає екзистенцію в граничних ситуаціях (боротьба, страждання, смерть). Осягаючи своє існування, особистість знаходить свободу, яка є вибором самої себе.

Коментар учителя.

Критик Юрій Шевельов назвав роман «Місто» «першим справжнім прозовим романом XX століття та вважав його однією з вершин української прози і дороговказом для її подальшого розвитку». У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної невлаштованості людського життя. Представники екзистенціалізму називали кілька шляхів порятунку від абсурду: смерть (самогубство), бунт (боротьба), творчість.

- Назвіть риси екзистенціалізму в романі «Місто» В. Підмогильного?

Отже, звернення В. Підмогильного на початку 30-х років XX ст. до екзистенційних питань було новаторським не лише для української літератури, а й для світової.

Слово вчителя.

Роман «Місто» В. Підмогильного видавався у 1928, 1929 та 1930 (російською мовою) роках. Офіційна критика оцінила його як твір «ідеологічно хибний», «ворожий пролетаріату», в якому село протиставляється місту. У тодішній прозі маргінальні проблеми розглядалися найчастіше однастайно, без психологічного заглиблення у взаємини міста й села.

Робота з тлумачним словником.

Маргінальність, маргінальний (від лат. *marginales* — той, що знаходиться на краю, межі) — знахо-

дження в межовій ситуації, пограничному стані (уже не селянин, але ще й не справжній житель міста).

- Доведіть, що роман «Місто» розкриває поняття маргінальності.

Продовження слова вчителя.

У часи В. Підмогильного маргіналами називали вихідців із села, що ставали міськими жителями. Дехто з письменників на догоду партійній політиці пафосно уславлював «змичку міста й села», як наприклад, І. Микитенко в оповіданні «Брати». Усе повинно підкорятися колективові, робітничому класу як «гегемону пролетаріату», а почуття, переживання, страждання окремої людини зовсім не важливі. Герой-маргінал, волею різних обставин опинившись між містом і селом, потягнувшись до міського, на його думку, кращого життя, найчастіше не знаходив себе в ньому, губив, калічив свою душу. Щось подібне сталося і з головним

героєм роману «Місто». Сам В. Підмогильний так пояснював свій задум: «Написав “Місто”, бо люблю місто і не мислю поза ним ні себе, ні своєї роботи. Написав ще й тому, щоб наблизити в міру змоги, місто до української психіки, щоб сконцентрувати його в ній, і коли мені частина критики закидає “хуторянську ворожість до міста”, то я собі можу закинути тільки не-

вдячність проти села. Але занадто вже довго жили ми під стріхами, щоб лишатись романтиками їх».

Висновки

Основну увагу автор зосереджує на «діалозі» героя і Міста. На фоні міста характер героя змінюється. Цим нюансом твір Підмогильного відрізняється від зарубіжних аналогів. До міста Степан приїжджає з благородними намірами і вивчитись, і повернутись в село. Навіть переживаючи

ворожість до Міста, відчуває, що те завойовує його душу. Сильна натура, Степан, у свою чергу, прагне завоювати Місто. У цьому він не гребує ніякими засобами. Жінок, які любили його і серед яких Степан шукав спокою, він використовував у досягненні своєї мети. Штучність, фальшивість поведінки багатьох городян герой не відкине, а швидко перейме. Після досягнення певного становища він відчуватиме свою самотність. Тому все частіше спливатимуть спогади про село. Місто не принесе Степанові гармонії і спокою. Тип Степана Радченка характеризують як маргінальний.

Довідка. Маргиналії (лат. Targo – край, межа). Нотатки на берегах сторінки, зроблені читачем; у переносному значенні – жанроутвори, що є відгуком автора на певні тези в творах інших авторів.

У сучасній літературі це тип людини, що опинилася на межі села й міста, ніби провисла між своїм природним середовищем, яке не в змозі відкинути, і новою, не в усьому зрозуміло культурою міського життя. Спочатку герой ненавидить місто, бо боїться його. Автор використовує метафори «ненажерне місто», «лещата міста», «темна безодня міста». Він, Степан, відчуває себе «жалюгідним селяком серед галасливого міста», «одним з безліч непомітних тілець серед каменю й розпорядку». Тому серед міських будівель, побачивши край місяця, несказано зрадів: «Спокійний місяць, такий, я і він, сільський мандрівець, приятель його дитинства й вірних юнацьких мрій, втишив йому те злісне почуття, що була навіяла вулиця». Недаремно, на початку твору і в кінці спливає образ Надійки – сільської дівчини. Спочатку Степан тримається за неї, поки почував себе невпевнено у місті. Адже дівчина – уособлення села: добра, наївна, щира, боязка. А у кінці

роману ностальгія за селом знову приводить героя до цієї жінки. Але його вже зустрічає не природна щирість почуттів та емоційність, а холодно втомлена маска заміжньої жінки. Міська прагматичність, раціоналізм, потреба захищати себе змушують колишніх «селюків» «одягти» маски. Розробку маргінальних типів продовжив в українській літературі Григорій Тютюнник. Досить згадати його оповідання «Оддавали Катрю».

Прийом «Мобілізація активності»

Проблемне питання:

«Степан Радченко – завойовник міста чи його жертва?»

(Учитель пропонує скласти порівняльну таблицю. Можливі різні варіанти.)

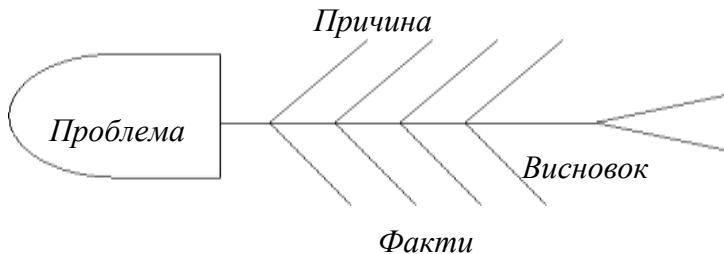
Степан Радченко	
Завойовник	Жертва
• Досягає матеріального добробуту (квартира, гроші, одяг)... • Отримує гарну посаду • Стає відомим письменником... • Навчився гарних манер, вміє «подати» себе у товаристві	... та не має поруч коханої жінки, близької людини, кому можна вилити душу. ...та не має справжніх друзів. ...за рахунок одного оповідання, а повість про людей так і не написана. ...але це лише маска, під якою все прораховується наперед.

Як бачимо, місто дало герою і водночас забрало. Я розумію, що у кожного з вас своя шкала цінностей.

Прийом "Невтручання" — максимальне надання самостійності у вирішенні проблеми.

Прийом «ФІШБОУН» у поєднанні з прийомом «Займи позицію»

- Користуючись схемою, поясніть свою позицію:
Степан Радченко - завойовник міста чи його жертва?

Учні висловлюють свої міркування, дають відповіді на проблемне питання.

Бесіда:

- Який твір у світовій літературі теж присвячений проблемі людини в великому місті?

Образ Парижа у французькій літературі на рубежі XIX-XX століть займає одне з центральних місць, особливо у Гі де Мопассана у творі «Милий друг». Автор реально показує всі вади і пороки французького суспільства того часу, змальовує картини приниженого і брудного Парижа, асоціюючи його з продажною любов'ю і вульгарністю часу, в якому він жив. Слід зазначити, що нова українська література почалася саме з першого українського тексту про місто і першого «урбаністичного роману» в історії української літератури - це «Місто» Валер'яна Під-

могильного. Цей роман став не тільки помітним, але й надзвичайно важливим явищем в українському мистецтві. Насамперед - це перший справді урбаністичний роман в українській літературі.

- Порівняйте ці два романи? Що в них спільного і відмінного?

Говорячи про подібність романів В.Підмогильного й Гі де Мопассана, слід зазначити про те, що твори писалися в різний час (XIX і XX століття) і в різних географічних площинах (Україна, Франція). Тому зображені проблеми і завдання не можна назвати однаковими, навіть якщо вони децю схожі. Адже кожен письменник висловив настрої і переживання найбільш актуальні для свого культурно-національного контексту.

Обидва романи мають чимало спільних рис: приїзд до великого столичного міста молодого провінційної людини, способи її виживання та адаптація у ньому. Перегук у часі, географічному просторі дозволяють визначити систему поглядів, моральних цінностей, художніх особливостей.

Степан Радченко та Жорж Дюруа мають чимало спільних та відмінних рис. Так, обидва персонажі приїхали до величезного міста, яке має свої закони, цінності, правила суспільної поведінки, віками сформовані морально-етичні засади. До цього часу вони існували у зовсім іншому середовищі. Відкриття нового середовища (міста) стало цілою подією у морально-духовному житті, де відзначається спочатку вороже неприйняття міської культури.

Спільним у обох персонажів є те, що вони приїхали до великого міста заради кращого, багатшого та цікавішого життя і все-таки герої за різний час і за різних обставин зробили кар'єру. Як тільки приїхали до столиці Дюруа та Радченко страшенно со-

ромилися свого одягу, житла. Для обох персонажів ці фактори були складовою їх духовного портрета. Це художнє оформлення тіла, що має безпосередній стосунок до його індивідуального духу. „Треба мати надто великий чар духу , щоб надолужити недбалість вбрання”.

Іншим аспектом паралелей між «Містом» і «Любим другом» є любовні пригоди із жінками. У обох початок і кінець стосунків із жінками зумовлені сексуальним голодом, вдоволенням та бажанням утвердитися за рахунок «слабкої» статі.

Ще однією складовою духовного портрета персонажів є їх помешкання. У психологічній прозі (аналізовані романи є саме такими), житло головного героя несе інформацію про його внутрішній світ. Кімната - це ніби душа самого героя. Обидва герої живуть у дуже скрутних матеріальних умовах.

Робота у Радченка та Дюруа була досить схожа. Вони працювали у засобах масової інформації: Степан був секретарем журналу, а Жорж - завідував хронікою у відомій французькій газеті.

Попри усю типологічну подібність між аналізованими образами, варто підкреслити, що подібність ця має радше зовнішній характер, а на рівні змістовому, внутрішньому, відчувається суттєва різниця. Як слушно підкреслює Л.Коломієць, Дюруа бракує совісті, тоді як у душі Радченка «відбувається психологічна еволюція від сорому до провини». «Мопассан прагнув провести героя через світ журналістики і відчинити йому дорогу до політичної кар'єри». У В.Підмогильного завдання було дещо складніше та глибше. Він прагнув показати історію розвитку людини, яка потрапила до незнайомого раніше середовища, зображення зовнішньо-суспільних об-

ставин, які відіграють у цьому контексті другорядну роль.

В. Підмогильний як тонкий психолог творить складний психотип людини, що шукає власного щастя не в навколишньому середовищі, а в собі. «Герой постійно шукає в своїй уяві іншого світу - світу кращого, який доповнює і довітлює дійсний світ».

Слід зазначити, що твір Підмогильного не є романом про Київ так, як не є романом про Париж «Любий друг». Письменники описують життя своїх героїв у великих містах не для того, щоб показати географічне положення або економічне життя, а для того, щоб показати еволюцію особистості героїв, їх зліт та духовне падіння.

IV. Підсумок уроку

Рефлексія

- Що особисто вам дало знайомство з твором, з такою непересічною, цікавою особистістю, як Степан Радченко?
- Чи доцільно впроваджувати в програму української літератури 11 класу цей роман?
- У чому світове значення роману «Місто» В. Підмогильного?
- З яким твором світової літератури схожий роман «Місто» В. Підмогильного?

Висновок

«Воно покійно лежало внизу...». Цей останній авторський штрих про місто сприймається неоднозначно. Так, у цей момент він відчуває себе щасливим, переможцем. Адже щойно Степан познайомився із красивою жінкою Ритою, яка відповіла йому взаємністю. Але Рита – це маска, фальш, як і все, що оточує Степана Радченка. Перемога Степана над містом лише короткочасна.

Сучасний літературознавець Раїса Мовчан вважає, що «герой, всупереч своєму внутрішньому

настановленню, вже ж проходить шлях зовнішнього поступу, тому його загальна еволюція є шляхом в нікуди».

Інтерактивна справа «Мікрофон».

— Протиставлення села і міста у В. Підмогильного, на мій погляд, є...

— Найбільше мене вразило...

Прийом «Радість пізнання»

Учитель оцінює учнів, мотивує їх оцінку, прагне розділити радість від результатів з учнями, створивши будь-якій дитині «ситуацію успіху». Учень відчуває саму радість пізнання»

V. Домашнє завдання

Знати зміст роману «Місто», вміти його аналізувати, характеризувати героїв.

Урок-дослідження

Урок №3

Тема. Зображення «цілісної» людини в єдності біологічного, духовного, соціального у романі Валер'яна Підмогильного «Місто»

Мета: допомогти учням усвідомити глибину проблем і характерів роману В.Підмогильного «Місто», індивідуальний стиль письменника; розвивати навички аналізу прозового твору великої форми, характеристики персонажів, поглиблювати вміння висловлювати власні враження та думки, виділяти провідні риси й деталі; виховувати любов до рідного слова, загальнолюдські цінності, естетичний смак

Тип уроку: комбінований

Дидактичне забезпечення: тексти твору, тлумачні словники, цитатний план за сюжетом роману В.Підмогильного «Місто», презентація до роману.

Людина – найвеличніша з усіх істот.
Людина – найнещасливіша з усіх істот.
Людина – найпідліша з усіх істот.
Як тяжко з цих трьох рубрик
вибрати першу для доведення прикладом.
Іван Багряний

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми, мети. Мотивація навчальної діяльності

Вступне слово вчителя.

Роман В. Підмогильного «Місто» — психологічний твір, історія людської душі. Письменник пильно вдивляється в головного героя, аналізує його «Я», переходить від конкретного образу до філософського узагальнення, таким чином у виразній метафоричній формі створюючи образи Людини, Міста, Світу. Літературознавці говорять і про «україномовне втілення філософії екзистенціалізму, що полягає у відчутті щастя від буття як такого: почував у собі дивну повинь існування, що дає радість саме з себе» (Л. Ставицька).

III. Перевірка домашнього завдання

1. Літературна гра «Вгадай персонажа»

- Дівчина – балерина (Рита)
- Подружки Надійки (Ганнуся і Нюся)
- Дівчина з села (Надійка)
- Хазяїн-крамар, у якого жив Степан Радченко (Лука Гнідий)
- Дружина Луки Гнідого, коханка Степана Радченка (Тамара Василівна (Місінька)).

- Студент, виходець із села, хлопець, з яким вперше потоваришував Степан Радченко (Левко).
- Студент, товариш Степана, який одружився з Надійкою (Борис).
- Міська дівчина, кохана Степана (Зоська).

2. Фактологічний диктант

1. Степан Радченко направлявся до міста, щоб (вступити до інституту).
2. З наближенням міста Степан відчув, що його сповнюють сподівання (на краще життя).
3. Крамар поселив Степана у (столярній майстерні поруч з коровами).
4. У першому оповіданні Стефана Радченка йшлося про (стару пощерблену бритву).
5. Степан почував відразу до Надійки, бо вона була (із села).
6. Пішовши із помешкання Гнідих після бійки з Максимом, Степан почав турбуватися (про власний добробут).
7. Причина остаточної зміни житла Степаном (товариш Борис запропонував Степанові своє помешкання, переїжджаючи до іншого).
8. Чи продовжував Степан навчання? (Ні, хлопець вирішив, що інститут йому не потрібен, а Степан Радченко гарний і без диплома).
9. Згодом Степан Максима, сина Гнідих, побачив у (пивному закладі з сумнівною репутацією).
10. Розрвавши стосунки із Зоською, Степан відчував (п'янке почуття волі).

11. Степанові Радченку творчого натхнення додавало почуття (самовдоволення).
12. Залишившись у місті, Степан вирішив писати (повість про людей).

3. Ігровий метод-проект «Філологічний покер»

Цей метод учить добирати аргументи і переконувати противників, досягаючи успіху у вирішенні питань. Проведення «Філологічного покера» потребує певної підготовки. Наприклад, під час вивчення роману В. Підмогильного «Місто» клас ділять на дві команди. Кожній роздають картки, на яких учень, працюючи в групі, мусить написати певну рису характеру Степана Радченка, але так, щоб вона не повторювалася. Перша команда записує позитивні риси, а друга – негативні. Через певний час діти першої і другої груп обмінюються картками, причому так, щоб ніхто з команди не бачив, що на них написано. Кожній групі видається планшет з відзначеними трьома сферами – трьома прямокутниками різної величини, що розміщені один в одному. Першій команді – планшет «Позитивні риси», а другій – «Негативні риси». У центрі планшета можна покласти тільки 4 карти з найважливішими аргументами, а в другому полі – тільки 5. Карти, що є менш важливими, містяться поза планшетом. Дискусія розпочинається в той момент, коли учні виконують завдання. Щоб змінити положення якоїсь карти, потрібно переконати щодо цього аргументу учасників «Філологічного покера». Цей метод є дієвим, бо заохочує всіх брати участь у дискусії.

4. Бесіда з учнями:

- Як ви розумієте поняття абсурд? Чи є місто в романі В. Підмогильного «абсурдним світом» для Степана Радченка? А для читачів? Поясніть свою думку?
- Як Степан Радченко реагує на абсурдність світу? Чи прагне він подолати її?
- Чи можна вважати літературні спроби Степана формою боротьби з абсурдністю цього світу? Чи є це покликом душі?
- Якою є тематика його творів?
- Як виникла у Степана думка написати твір про людину?
- Хто ще з героїв твору обирає творчість як порятунком? (Рита і поет Вигорський)
- Чи можна вважати Зоську Голубовську абсурдним героєм? Як дівчина бореться з абсурдністю цього світу?
- Відомий іспанський філософ-екзистенціаліст Хосе Ортега – і Гассет зазначав: «...нас вабить не сюжет та подальші події. Доказом цього є те, що сюжет будь-якого роману переповідається кількома словами. Тож не він нам цікавий». Що вас найбільше приваблює в романі «Місто»: сюжет твору чи образ головного героя?
- Схарактеризуйте образ Степана Радченка? Як ставиться автор до свого героя?
- Дайте характеристику образу Міста, використовуючи текст роману. Якими є засоби творення образу міста?
- Чому В. Підмогильний дуже часто у своєму творі вживає слова для позначення стану свого героя: «чужий», «нудота», «нудьга»?

IV. Формування вмінь та навичок

1. Теорія літератури (Учні записують в зошити тези за розповіддю вчителя, працюють з тлумачним словником).

Психологізм — заглибленість у творі в душу персонажів, їх психологію. У психологічному творі увага автора переноситься із зовнішнього (подієвого) сюжету на внутрішній (психологічний), він відслідковує всі порухи душі своїх героїв, намагається розкрити їх роздуми й мотивацію вчинків, показати нелегкий шлях внутрішніх колізій. Психологізм почав входити в літературу в добу реалізму з його аналітичністю, а в час модернізму він набув популярності. В українській літературі психологізм притаманний творчості М. Хвильового, В. Підмогильного, драматургії Л. Костенко.

Іронія — засіб художньої виразності, прихована насмішка, коли за зовні позитивним висловлюванням ховається висміювання. Найчастіше використовується в сатирі.

В українській літературі іронію використовували Т. Шевченко, І. Франко, М. Хвильовий, Остап Вишня, М. Куліш, Є. Дудар, Ю. Андрухович, О. Ірванець.

V. Осмислення та узагальнення матеріалу

1. Користуючись цитатним планом за змістом роману В.Підмогильного «Місто», охарактеризуйте образ головного персонажа твору. Очікувані результати літературних досліджень учнів.

Цитатний план за сюжетом роману Валер'яна Підмогильного «Місто»

Частина перша

1. «Здавалося, далі пливати нема куди».
2. «Київ! Це ти велике місто, куди він їде учитись і жити».
3. «З жиру це все».

4. «На Нижньому Валі одшукав тридцять сьомий номер».
5. «Це була маленька столярня».
6. «Але він ненавидів місто».
7. «Надійна жила при двох землячках із свого села...».
8. «Іспита складено».
9. «Він полюбив її ім'я і повторював його».
10. Через півгодини Степан покинув свій хлів і оселився в невеличкій кухні.».
11. «...підписався і став із Степана – Стефаном».
12. «Я Світозаров. А в чому річ?».
13. «Вона ридала, втративши в сльозах свідомість і волю».
14. «Максим теж був до селяка прихильний і дбайливий».
15. «Ну й люди. І чого їм треба? Щоб жити просто, а вони все з вивертами».
16. «Тамара Василівна поралася з обідом».
17. «... він не зважувався казати їй <ти> і називав «мусінькою».
18. «Ви нічний злодій,»- тупо проказав Максим.
19. «... Борис збирається лицятися до Надійки».
20. «...ніби з пліч йому звалився тягар, що він весь час на собі ніс».

Частина друга

1. «Література. Вона стала йому близькою і найдорожчою...»
2. «Це прекрасні оповідання, безперечно».
3. «Мене зовуть Зоська...».
4. «Моя адреса-Київ, Львівська вул.,51,16 . Стефан Радченко».
5. «Пишу оповідання про... людей».
6. «Коло ніг королеви», - жартував він».

7. «З Надійки чудова господиня. Борис не нарадується»
8. «Звільнилася посада секретаря в журналі»
9. «Найперше він мусив опанувати вальс»
10. «Ти – божественний»
11. «Обридла ти мені...».
12. «Тільки подумати, що колись була якась мусинька».
13. «Та вона ж отруїлась!».
14. «... ступнув уперед, угору, покинувши когось на перейденому щаблі».
15. «...назустріч йому плили світючі незабутні очі...».
16. «Воно(місто) покірно лежало внизу...»
17. «Писав свою повість про людей».

Орієнтовна відповідь

Розповідь подана через історію душі Степана Радченка - енергійного сільського юнака, який приїздить до Києва, вступає до технічного закладу й сподівається повернутися з новими знаннями на село. Уперше Київ відкривається йому з Дніпра як край світу й пуп землі. Роман починається реченням: «Здавалось, далі плити нема куди». Під Степановими ногами — ще жодного ґрунту, тільки хистка й непевна вода. Але не забуваймо: апостол Андрій також прийшов на київські гори цим шляхом. Завоювання потребує часу, який можемо виміряти в сторінках, рядках чи словах або підрахувати за тривалістю романної розповіді.

Степан оселяється в передмісті, де життя мало чим відрізняється від сільського. Йому сусідять хазяйські корови. Згодом він пересувається все ближче до центру, винаймає окреме помешкання, а в самому фіналі твору нарешті споглядає місто «згори» поглядом володаря: «Воно покірно лежало внизу хвилястими брилами скель, позначене вогняними крапками,

і простягало йому з п'ятьми горбів гострі кам'яні пал'ці». Спочатку Київ був для Степана лише мрією, великою, але майже невизначеною. «Київ! Це те велике місто, куди він їде учитись і жити. Це те нове, що він мусить у нього ввійти, щоб досягнути своєї здавна викохуваної мрії». Місто чуже й вороже. Степан намагається вирватися на Дніпро, але навіть, вода тут слизька й відразна. Його тішить, однак, кволість міських мешканців. «От вони, ці горожани. Все це — старий порох, що треба стерти. І він до нього покликаний». Саме тут місто йде в наступ: «Він озирнувся — і вперше побачив місто вночі. Він навіть спинився. Блискучі вогні, гуркіт і дзвінки трамваїв, що схрещувались тут і розбігались, хрипке виття автобусів, що легко котились громіздкими тушами, пронизливі викрики дрібних авто й гукання візників разом з глухим гомоном, людської хвилі,... на цій широкій вулиці він здибався з містом віч-на-віч».

- ***Яким постає перед Степаном місто на початку твору, у середині твору і наприкінці? Назвіть твір і автора, у якому теж зображено героя – «залізну руку города»? Що єднає ці твори і у чому їх відмінність?***

Орієнтовна відповідь

Одне слово імпресіонізм — із фрагментів речей, людей і звуків автор складає портрет міста, у міру освоєння Степана в Києві змінюється і його сприйняття.

Місто бачиться зсередини, хоча не перестає лякати, а далі — усе ясніше, чіткіше вимальовуються його риси. Пересування в пролетарі міста супроводжується також перевдяганнями. На початку твору секретар лекторського бюро радить Радченкові змінити одяг: «Всі лиха українців в тім, що вони кепсько одягаються». Перед крамницею з модним і дорогим одягом Степана не полишає переконання, що варто йому

лише змінити свій вигляд — і він зможе створити щось надзвичайне. Переселяючись до нового помешкання, Степан спалює своє старе вбрання й викидає на смітник чоботи. Протягом твору ми спостерігаємо, як Степан піднімається щаблями міського життя. Саме в Києві юнака захоплює література, він починає писати, стає відомим письменником і залишає навчання. Він був певен, що вирушає «завойовувати» місто, що місту потрібна «свіжа кров села», яка змінить «його вигляд і істоту. А він — один із цієї зміни, якій за долею призначено перемогти». Але, вгрузаючи поступово в нове життя, стає його аполотетом, і думки про повернення остаточно зникають.

В. Підмогильний не ставить собі за мету зробити документальний опис письменницького середовища, він показує народження Автора, його успіхи й невдачі, його мандри різними світами роману. Степан переходять через світ студентства, так і не закінчивши вищої освіти, зазирає до робітничого середовища друкарні. Солідний шматок часу довелося йому витратити на життя у світі міської богеми — театральної публіки, тих, хто вечорами виходить на прогулянки та блукає вулицями й вуличками міста, переважно тільки тому, що насправді не має власного затишного куточка. Письменник показує «засідателів» видавництв, гральних залів та дешевих підвальчиків. Нарешті, він заводить свого героя й читача в ще один світ — помешкання типової міської сім'ї, зразкових міщан Бориса Вікторовича (колишнього доброго знайомого) та Надії Семенівни (першого Степанового кохання).

Наприкінці роману Підмогильний «змушує» Степана Радченка ще раз обійти знайомі йому місця: щось залишилося незмінним, щось стало зовсім іншим, можливо, саме через Степанове втручання. Але, відбувши такі «оглядини», Степан остаточно

переконуються, що все це для нього чуже, далеке або й ненависне.

В. Підмогильний розповів про перше Степанове оповідання «Бритва», про піднесення й занепади творчості, про довгі й важкі пошуки тем і натхнення. Він показав, як народився Автор — і навіть отримав нове хрещення, обравши псевдонім. Той, хто був Степаном, став Стефаном. Письменник залишає свого героя тоді, коли той сідає писати твір власного життя.

У творі автор не робить ніяких ідеологічних акцентів, не підносить і не виправдовує свого героя, не нав'язує читачеві своїх висновків, а змушує його замислитися над людською природою, що є невід'ємною складовою її дійсності.

Кімната символізувала фізичне утвердження в місті, зміцнення матеріального становища, а жінки - внутрішню еволюцію Степана, етапи вживання його в міське середовище. Як стверджує Соломія Павличко: «Жінки для Степана Радченка — талісман його успіху, по суті його жертва... жінка є лише об'єктом почуття й екзистенціального пошуку чоловіка. Однак цей пошук абсурдний, як абсурдне саме життя... Для чоловіків це пошук самоствердження, а не кохання».

2. Робота в групах над характеристикою героя.

Схарактеризуйте маргінальний образ українського інтелігента — головного героя роману В. Підмогильного «Місто». (Кожна група заповнює одну колонку таблиці.)

Прийом «Створення ситуації змагання»

Ціліна людина в єдності

<i>Біологічне</i>	<i>Духовне</i>	<i>Соціальне</i>
Приятельські стосунки, закоханість у Надійку, потім брутальна поведінка; елементарне задоволення матеріальних потреб, потім прагнення до комфорту; здоровий спосіб життя як засіб самозбереження; інстинкт завойовника (жінок, міста)	Мрія принести на село «нове життя»; чітко поставлена мета й прямування до неї; прагнення до знань; емоційність, схильність до філософських роздумів, самоаналізу	Висока громадянська активність у молодості; ділові якості, що дозволили зробити кар'єру; вибір пріоритетів

3. Колективна робота.

Складіть «ланцюжок» світоглядної та психологічної еволюції характеру головного героя.

Прийоми «Сповідь» і «Обмін ролями»

Учні «втільються» в образ Степана Радченка і описують ті почуття, які відчував Степан, коли приїхав з села в місто.

Світогляд

На початку твору. Він — «нова сила, покликана із сіл до творчої праці. Він, як йому здається, один із тих, що повинні стати на зміну гнилизні минулого й сміливо будувати майбутнє», вважає, що «не ненавидіти треба місто, а здобути... таких, як він, тисячі приходять до міста, туляться десь по льохах, хлівах

та бурсах, голодують, але працюють і вчаться, непомітно підточують його гнилі підвалини, щоб покласти нові й непохитні. Тисячі Левків, Степанів і Василів облягають ці непманські оселі, стискають їх і заваллять. В місто вливається свіжа кров села, що змінить його вигляд і істоту. І він — один з цієї зміни, що їй від долі призначено перемогти».

Далі. На молодіжній вечірці Степан спостерігає за «собі подібними» і в його душі піднімається хвиля протесту: «Невже і він такий? Невже вічна доля села бути тупим, обмеженим рабом, що продається за посади й харчі, втрачаючи не тільки мету, а й людську гідність?» Разом із тим «він заздрих їм, і не ховав від себе цього, бо теж хотів висунутись і бути обраним. Сміх і оплески, що були нагородою тим щасливцям, мало його не ображали, і кожен новий з них, з'являючись коло кафедри, ставив йому боляче питання, чому це не він, бо він хотів бути кожним із них, однаково — прозаїком чи поетом».

У кінці. «Що більше Степан свою кімнату встатковував, то чужішою вона йому була»; «вечори обнімали його лячним неспокоєм, почуття страшної самотності

гнітило його. І він терпів божевільний біль людини, що втратила особисте...»

4. Скласти порівняльну таблицю позитивних та негативних рис Степана Радченка.

Позитивні

- наполегливий
- талановитий
- прагматичний
- уміє аналізувати
- відповідальний
- самоіронічний

Негативні

- егоїстичний
- самотній
- меркантильний
- корисливий
- гордовитий
- критичний

5. Метод «Робота над помилками Степана Радченка»

- Як ви вважаєте, чи усвідомлює Степан Радченко свої вади характеру?
- Якби ви були його другом чи подругою, як би ви допомогли йому позбутися негативних рис характеру?
- Чи має шанс на виправлення Степан Радченко?
- Яким ви уявляєте майбутнє Степана Радченка?

Очікуваний висновок: Степан Радченко – неоднозначний герой. Він є ані позитивний, ані негативний. Читач не знайде в романі оцінки вчинків головного героя іншими персонажами, бо всі події переломлюються через свідомість Радченка. Сам автор ніде не схвалює і не осуджує свого героя. Така манера оповіді зближує В. Підмогильного з творами Гі де Мопассана та Оноре де Бальзака.

6. Постановка проблеми: Який же Степан Радченко позитивний чи негативний?

Аналіз епіграфів твору:

«Шість прикмет має людина: трьома подібна вона на тварину, а трьома на янгола...»

Талмуд

«Як можна бути вільним, Евкріте, коли маєш тіло?»

А. Франс «Таїс»

Запитання до учнів

Чому саме ці вислови використав автор як епіграфи?

Що тваринне, а що янгольське має Степан Радченко?

Як тілесне начало керує вчинками героя?

Що остаточно перемагає у Радченку: тілесне чи духовне?

Очікуваний висновок.

На початку твору Степан – один з багатьох сільських парубків, які прибувають до Києва. У нього переважає біологічне : відчуженість до незрозумілого міста, стосунки з жінками є щаблями

задоволення егоїстичного «я». проте письменник вивів людину, в якій постійно борються комплекси добра і зла, який цікавиться людьми, що дає поштовх до розвитку особистості. Поступово інтелектуальне начало здобуває перемогу. Степан розвивається як людина і як письменник. У першому його оповіданні «Бритва» показано шлях бритви від одного господаря до іншого (людина відсутня в оповіданні). А в кінці твору Радченко сідає писати повість про людей. Таким чином, замальовується еволюція героя. Цим відрізняється герой В. Підмогильного від західноєвропейських «романів кар'єри». Зростання Степана Радченка замальовується у трьох вимірах: соціальній, внутрішній, творчій. Існує думка, що В. Підмогильний змалював в образі Степана сучасного йому письменника.

Прийом «Очікувана радість»

Я безмежно рада, що ви вмієте критично аналізувати художній твір, а також образи роману В. Підмогильного.

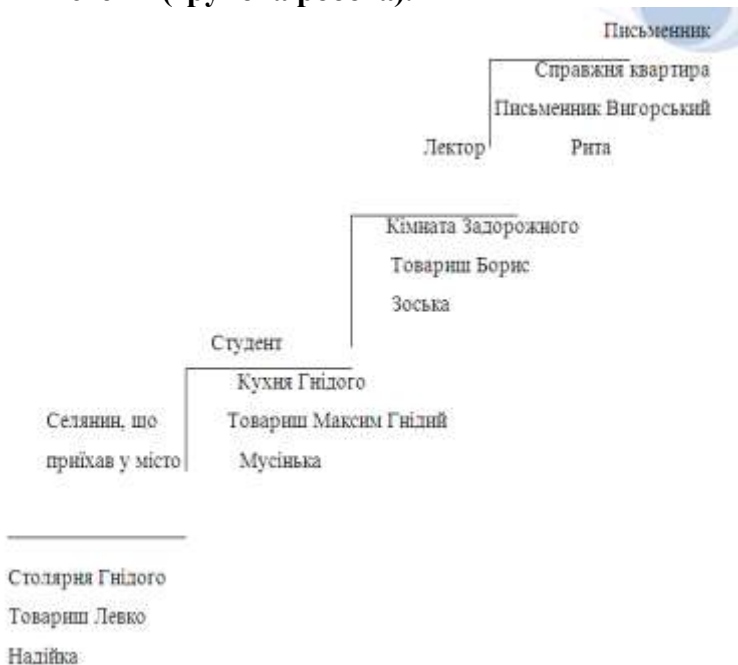
7. Складання ланцюжку «Психологічний стан»

Тверда впевненість → переконання у власній правоті
→ сумніви → заздрість → неспокій → розгубленість
→ відчуття самотності → «осіяння», відчуття пере-
можця.

8. Заповнення таблиці «Моя оцінка Степана Радченка» (навести докази).

Радченко – взірць цілеспрямованої особистості і в нього є чому повчитись	Степан Радченко - цинічний егоїст	Мені важко остаточно визначитися зі ставленням до нього

9. Дослідження становлення особистості Степана Радченка «Сходи успіху». Складання схеми (групова робота).

Приєм «Радість пізнання»

10. Проблемне питання «Чи завоював Степан місто?»

Відповідь міститься наприкінці твору:

Воно покірно лежало внизу хвилястими брилами скель, позначене вогняними крапками, і простягало йому з п'ятьми горбів гострі кам'яні пальці. Він зазмер від сласного споглядання цієї величі нової стихії і раптом широким рухом зронив униз зачудований поцілунок.

11. Назвіть шлях до успіху Степана Радченка у підкоренні міста.

Схема життєвих перипетій та досягнень Степана Радченка.

ЦІЛЬ → ШЛЯХ ДО УСПІХУ

умови життя кар'єра

поселення на 6 поверсі написання драми, гонорар
пошук нового житла посада секретаря
переселення на квартиру друк оповідання
оновлення гардеробу читання лекцій
життя на кухні отримання стипендії
хлів перешкоди при вступі

МІСТО

Прийом «Сходінка до успіху»

- Як ви вважаєте, чи чесним шляхом Степан Радченко підкорив собі місто?

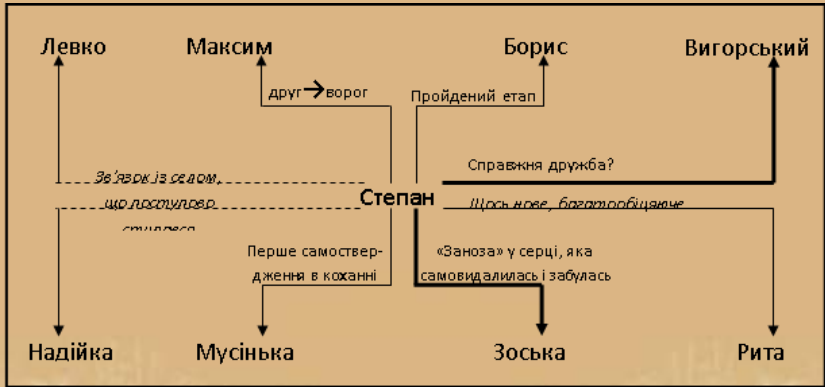
-

12. Робота в групах

Складання схеми «Система образів»

Прийом «Допомога друга»

Система образів:

Захист кожної групи схеми «Система образів»

Приєм «Еврика»

Сутність прийому "Еврика" є прагнення вчителя активізувати учнів нехай на маленьке, але власне відкриття відомих фактів, що спонукає їх мислити, відкривати для себе нове, розкривати красу процесу пізнання.

13. Характеристика образів твору

Аналіз жіночих образів твору

Складання асоціативних гнізд

Надійка наївність
 беззахисність
 самотність
 сільськість
 міщанство

Мусінька жертовність
 приреченість
 досвід
 самотність

Зоська	енергія міськість тепло жертва
Рита	творчість принадність загадковість упевненість

14. Запитання учнів

- Яка роль жінок у житті героя?
- Як впливають героїні на розвиток особистості Степана?
- Чого прагнула кожна жінка у стосунках із Степаном?
- Чи можна назвати Радченка негідником у цих стосунках?

15. Очікуваний висновок

Автор подає нам героя не тільки на шляху кар'єрного зростання, а й через приватне життя – любовні пригоди. Степан спочатку зустрічається з односельчанкою Надійкою, далі – з немолодою міщанкою Мусінською, потім – з міською дівчиною Зоською, а наприкінці роману знайомиться з балериною Ритою. Він спілкується з жінками різного соціального статусу, а тому проходить певні етапи свого розвитку. Герой Підмогильного, зростаючи як особистість, розчаровується у своїх подругах. Надійка – це уособлення його зв'язку з селом; Мусінська – пошук опори у великому місті, потреба також тепла і захисту, час формування нових сил; Зоська допомагає адаптуватися у місті, прилучитися до його темпу; Рита – усвідомлення досягнутого, могутності, перемоги.

16. Заповнення таблиці «Жіночі образи у творі»

Прийом «персональна винятковість»

Тільки тобі я можу доручити заповнення цієї таблиці

Надійка	Тамара Іванівна	Зоська	Рита
Проста дівчина із села; чиста, світла, довірлива; потім змінюється — «погордлива», справжня міщанка-обивателька	Вдвічі старша за героя, нещасна в подружньому житті, відчайдушна, нерозважлива	Мила, жвава, оригінальна, корінна городянка з нестійкою психікою; через зраду закінчує життя самогубством	Актриса, загадкова, «завмерла маска»

17. Проблемне питання

- **Яким треба бути, щоб досягти успіху?**
Накресліть свою формулу успіху.

Уміння
Старанність
Працелюбність
Інтелігентність
Характер

VI. Закріплення знань учнів

1. Експрес – опитування

- Які проблеми міста й села порушує В. Підмогильний у романі «Місто»?
- Які особливості сюжетної лінії в романі?

- Чому роман «Місто» — психологічний твір?
- Як ви розумієте епіграф роману? Як ця боротьба між тваринним та янгольським відбувається в Степанові?
- Простежте, як розвиваються стосунки головного героя з жінками. Які почуття переживає Степан до кожної з жінок?

2. Метод «ПРЕС»

Користуючись схемою, сформулюйте відповідь: ким є, на вашу думку, Степан Радченко — цинічним егоїстом чи вірцем цілеспрямованої людини. У висновку зазначте, як же варто поводитися, щоб зайняти місце під сонцем, досягнути успіхів у житті.

Відповідь побудуйте за схемою:

Теза	<i>я вважаю, що Степан Радченко — цинічний егоїст...; я вважаю, що Степан Радченко — вірець цілеспрямованої особистості...; я ще не сформулював собі чіткої думки про те, ким для мене є Степан Радченко....</i>
Докази	<i>тому що ...; оскільки...; бо...; доказом може бути...; до-</i>

Висновок	<i>отже, щоб бути успішним, треба/не треба...; як висновок можна сказати: досягає успіху той/ не той, хто...; таким чином, можна стверджувати, що секрет успіху в житті полягає в тому, щоб</i>

V. Підсумки уроку. Оцінювання учнів

Прийом «Спільна радість»

Дякую за роботу, за вашу відвертість, я бачу, що ви готові працювати над собою, переглядати, адекватно оцінювати власні погляди на життя, принципи, цілі, а також людей, що вас оточують. Я бажаю вам не схибити, не згубитися у великому житті, не занехати душу у вирі проблем, спокус і випробувань, що посылатиме вам велике доросле життя.

VI. Домашнє завдання

1. Ґрунтовно проаналізувати роман В. Підмогильного «Місто».
2. Заповнити «Анкету літературного героя».
3. Написати лист Степану Радченку.

Анкета літературного героя

1. Ім'я, прізвище, вік героя.
2. Походження, соціальний стан, місце проживання.
3. Риси характеру і моральні якості.

4. Життєве кредо героя.
5. Ланцюжок позитивних дій.
6. Ланцюжок негативних дій.
7. Ставлення до інших персонажів(або їх до нього).

Урок розвитку мовлення

Урок №4

Тема. Розвиток мовлення. Письмовий навчальний твір

Мета: виявити рівень засвоєння учнями навчального матеріалу, вміння застосовувати на практиці набуті знання, введення їх в систему письмової роботи; розвивати писемне мовлення учнів, навички чіткого формулювання думок; виховувати самостійність при написанні творів, старанність, естетичне чуття слова.

Тип уроку: урок закріплення і удосконалення знань, умінь і навичок учнів

Дидактичне забезпечення: тексти творів В.Підмогильного, портрет письменника

Хід уроку

I. Оголошення теми, мети, завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності

II. Актуалізація опорних знань учнів

I. Вступне слово вчителя

Сьогодні ми з вами завершуємо роботу над твором Валеріана Підмогильного «Місто». Це один з найактуальніших і найсучасніших творів з усього курсу літератури. Адже, познайомившись зі Степаном Радченком, кожен замислюється, ким бути, яким бути, як вижити в складному, суперечливому дорослому світі, як реалізувати свої здібності, як залишитися при цьому людиною, не завдавати шкоди ін-

шим, самому не стати зброєю в чужих руках, засобом для досягнення цілей.

Передбачаю, що твір залишив у вас доволі суперечливі враження й що ми не зробимо якихось спільних висновків, але для мене головне те, що ви не байдужі, що ви готові замислитися вже зараз про своє місце у цьому світі, про людей, що супроводжуватимуть вас у майбутньому, про життєві цілі й шляхи їх досягнення.

Пам'ятайте, що література – це школа життя, його віддзеркалення, тож вона промовляє до вас вусами та вчинками персонажів. Вам залишається найпростіше та найскладніше водночас – збагнути й усвідомити сказане майстрами слова, навчитися в них жити.

Я бажаю вам успіху на шляху пізнання світу, людей і самопізнання.

III. Зразки учнівських творів

Степан Радченко – цинічний егоїст чи взірець сильної цілеспрямованої особистості

Київ! Це те велике місто, куди він їде навчитись і жити. Це те нове, що він мусить у нього ввійти, щоб досягнути свою здавна викохану мрію.

В. Підмогильний «Місто»

Роман В. Підмогильного «Місто» - це перший урбаністичний твір в українській літературі. Письменник описує життя сільської молоді 20-х років минулого століття, яка здобула можливість жити й навчатися в місті. Автор переповідає історію життя Степана Радченка, головного героя роману, який приїздить до Києва із села й прагне його підкорити.

С. Радченко на початку роману постає перед нами енергійним сільським юнаком, якому 25 років: «На зріст він був високий, тілом міцно збудований і смуглий на обличчі. Але брови мав густі, очі великі,

сірі, чоло широке, губи чутливі. Темне волосся він відкидав назад...» Хлопець упевнений у собі, рішучий і здібний до навчання, приїжджає до Києва, щоб отримати освіту й використати її для покращення життя селян: «... Складе всі потрібні іспити, дістане свідоцтво й вернеться на село новою, культурною людиною. І разом з собою привезе туди нове життя.» Спочатку місто його лякає, здається ворожим, а мешканці – дрібними міщанами : «От вони, ці горожани! Все це – старий порох, що треба стерти. І він до цього покликаний». Але поступово місто захоплює героя в свої тенети і змінює його світогляд і прагнення.

Степан вступає до інституту, але, прагнучи кращого життя, кидає навчання і захоплюється літературою. «Він заздрив їм і не ховав від себе цього, бо теж хотів висунутись і бути обраним...однаково - прозаїком чи поетом». З часом завдяки здібностям до літератури й наполегливості Степан стає відомим письменником. Літературу він розцінює як першу ознаку культурної людини. Разом з цим Степан починає поводитись як міський житель, поділяє їх погляди, запозичує мрії і засоби їх втілення. Він купує собі новий одяг, винаймає житло, відвідує літературні зібрання, вечірки. Але він залишається для міста чужою людиною і лише пристосовується до його життя. Із ідеаліста, сповненого світлих сподівань, С. Радченко перетворюється на прагматичну молоду людину, яка заради досягнення своєї мети здатна навіть на жорстокість. Він уже прагне повернутися до села. Його головна мета – визнання як письменника, гарна робота та житло.

Степан – людина, у якій постійно борються добро зі злом, яка заради особистого ствердження здатна піти на злочин, не страждатиме від людських жертв. Такий цинічний егоїзм проявився в нього по

відношенню до жінок: Степан викоритовує стосунки з жінками для втілення своїх потреб і досягнення головної мети: «Отже, кохання тут не буде? Яке щастя!.. Боже, як гарно все-таки жити на світі!» Навіть смерть колишньої дівчини Зосі засмутила Степана не надовго, і він знову поринув у відносини з новою жінкою. Отримавши престижну роботу, славу, квартиру, Степан не здобуває душевного спокою, адже на все життя він залишається людиною, яку село до кінця не відпустило, а місто не прийняло. Він і не зміг підкорити міста до кінця.

Хлопець часом відчував, що губить себе. Він залишається для міста чужою людиною і лише пристосовується до його життя. У його душі - розгубленість, роздвоєність. Степан перестає писати.

«Навіщо ж ці твори, коли людське серце в них не б'ється? Мертвими видалися йому ці оповідання, де людина зникла під тиском речей та ідей, від неї створених і для неї призначених!»

Наприкінці роману Степан обходить знайомі місця Києва й остаточно переконується, що все це для нього чуже, далеке або ненависне: «...Степан відчув, що лишається сам серед вулиці, серед суворого безжального міста, сам серед безмежного зоряного світу».

Отже, В. Підмогильний в образі Степана Радченка розкриває трагедію втрати особистості, неготовності і неспроможності талановитої людини, яка прагне слави і визнання, зорієнтуватися в місті, протистояти його спокусам. Герой - сильна і цілеспрямована особистість, але ці риси Радченко використав для егоїстичних цілей - досягнення власних потреб. Тому врешті-решт Степан не зміг підкорити місто. Навпаки, місто його спотворило його й підкорило собі.

Корнєйченко Тетяна, учениця 11-Б класу

Духовна еволюція Степана Радченка

Ти не станеш великим володарем світу без-
смертним. Уже чекає на тебе холодна земля.

О. Хайям

Творчість В. Підмогильного продовжує традиції української класичної літератури, яка свою поетику фокусувала на психологічний стан людини.

«Місто» - урбаністичний психологічно-інтелектуальний роман В. Підмогильного, що відкриває перед нами історію з життя мізерної людини в мегаполісі.

Перед нами постає головний герой – Степан Радченко, підкорювач міста. Київ поглинає людську особистість, слабку духом. Київ розкриває всю широчінь поглядів та індивідуальність у всіх її проявах. Конфлікт в образі Степана Радченка є провідним мотивом роману В. Підмогильного. Це саме той випадок, коли в одній особистості живуть «еволюція» і деградація». Наївний молодий хлопець, селянин без імені та роду, і гордовитий, падкий на жінок, літератор. Ми маємо справу з проявом еволюції, з проявом того, як людина, долаючи перешкоди, вливається в нестримний вир міста. Добрий та чесний, стриманий та працелюбний, молодий активіст й егоїстичний та грубий, агресивний та байдужий казанова. Це все Степан Радченко. Він деградує у прагненні дивитися на місто зверху.

Доречно буде зауважити, що розуму майбутньому студентів не бракувало, а знань для вступу було пре достатньо. Степан ретельно готувався до іспитів, постійно перебуваючи в пошуках чогось нового: «Сам з діда-прадіда селяк, він чудово вмів би допомогти селянинові чи то казанню, чи то науковими порадами».

Легкість у спілкуванні – запорука дружби. Левко, Надійка і Степан, як кажуть, були з одного гнізда, тому знайти спільну мову один з одним було неважко.

Наступною сходинкою еволюції була Степанова лекторська діяльність: «Він мусив перетворитися в ім'я українізації...» Те, що студент-першокурсник отримав запрошення працювати лектором української словесності – неабияка шана його розуму.

Деградація повільно впливалася в потік еволюції образу Степана Радченка. Хлопець непомітно проявляє зверхне ставлення до оточуючих. Першою «жертвою» стала Надійка. Вона не перспективна партія для Степана. Така доля спіткала і Мусінку, і Зоську. Жінок Радченко собі обирав згідно зі своїм статусом у контексті великого міста. Кохання не існувало в його серці. «І весь жах подружнього життя зразу став перед ним, збурюючи йому серце огидою, як привид в'язниці, як домовина, де він заохотився лягти із зв'язаними руками!» Лише бажання пізнати той плід, що в той момент йому доступний. Куштувати щось «низькоякісне» йому не до смаку. Для нього любов – «це довге алгебрійне рівняння, де після всіх зусиль, розкривши дужки, дістаєш нуль».

Місто перетворило наївного селянина в авторитетного редактора літератури Стефана Радченка. Як це дивно, деградація в погоні за еволюцією...

Ладода Юля, учениця 11-А класу

Духовна еволюція Степана Радченка

Любов виникає з любові
коли я хочу, щоб мене
любили,
я сам перший люблю.
Г.Сковорода

Українська література 20-х років XX століття багата різноманіттям літературних шкіл, стильових напрямів, угруповань, течій, оригінальністю літературних героїв. Проте Степан Радченко-головний персонаж роману Валер'яна Підмогильного «Місто»-особистість складна, суперечлива, неординарна. Це не чітко виражений у позитивних рисах характеру герой становлення соціалістичної епохи, комуніст: передовик, як у повісті Івана Микитенка «Брати»; це не безпринципний негідник, який для досягнення матеріального благополуччя і становища в суспільстві користується лише своїм одним-єдиним талантом-даром подобатися слабкій статі – жінкам, як Жорж Дюруа у Гі де Мопассана. Образ Степана Радченка у романі «Місто» зображено в розвитку, в русі. Доречно взято епіграф з роману Анатолія Франса «Таїс»: «Як можна бути вільним, Евкріте, якщо маєш тіло?»

Ми із захопленням спостерігаємо за ставленням і формуванням особистості Степана Радченка. «Диявольське» й «ангельське» примхливо поєднується в натурі героя. Тому цей образ не є ні позитивним, ні негативним.

Від простого сільського хлопця, подібного до тисяч тих юнаків і дівчат, які вийшли з українського степу, щоб виконати свою історичну місію-наблизити село до міста, влити в місто «свіжу селянську кров», до успішного письменника, достатньо утвордженого у суспільстві, Степан Радченко проходить непростий життєвий шлях Він робить кар'єру, міняючи одяг («Всі лиха українців в тім,що вони кепсько одягаються»),помешкання, друзів, знайомих, жінок. Герой реалізує себе в соціальному плані.

Проте, зростаючи професійно, утверджуючись матеріально, Степан Радченко несвідомо чинить зло людям, які його оточують. Його жінки на певному етапі становлення особистості перестають відповіда-

ти його ідеалам. Надійка перетворюється на «сільську дівку», стосунки з Зоською розвиваються, коли йдеться про одруження, а Степан боїться у шлюбі втратити особисту свободу. Але ніякі мотиви не можуть виправити егоїзм Радченка, його необдуманий вчинок, що призведе до самогубства Зоськи. Надійка, Тамара Василівна (Мусінька), Зоська - це жінки, які траплялися Степанові на життєвому шляху випадково, балерину Риту він обирає вже сам. Степан переходить до активних дій, він любить. Його душа набирає позитивних рис людини, яка досягла чималих вершин у творчості, в благополуччі, в особистому житті. Степан Радченко склався як письменник. До нього приходить натхнення і місто покірно лежить біля його ніг. Він буде писати... повість про людей.

***Складний суперечливий світ
Степана Радченка***

Sei ein Mann und folge mir nicht nach
Будь мужньою людиною і не йди моїм слідом.

Німецьке прислів'я

Світ не можна розділити на людей добрих і поганих, бо в кожній людині є щось позитивне і щось негативне. Саме тому в людях важко розібратися. Доречно сказано про це в епіграфі, взятому з Талмуда, до роману Валер'яна Підмогильного «Місто»: людина подібна до тварини, але й до янгола, «бо священною мовою розмовляє».

Світ душі Степана Радченка—складний і суперечливий. Степан цілеспрямований, він впевнено йде до своєї мети. На початку роману «селюк» ненавидить місто, воно йому чуже і вороже. Але потім починає розуміти, що «не ненавидіти місто треба, а здобути...» В кінці роману Радченко осягає велич і значимість столиці, у «безконечно строкатому шумі

чує її голос, дуже биття могутнього серця міста, пізнає «його понайну істоту». Але підкорюючи місто, влаштовуючи в міському оточенні свою кар'єру, матеріальне благополуччя Степан Радченко топчеться чобітьми по людських долях, як по бруківці. Він грубо скористався Надійкою, зробив зовсім пропащою жінкою Тамару Василівну (Мусіньку), через нього став гульвісою і невдахою Максим Гнідий, отруїлася Зоська, невдоволений власним становищем у житті поет Вигорський. На кожному стані становлення особистості Степана (студент, лектор, письменник) маліє його душа. В ній все менше залишається потягу до природних начал, до землі, степу, її перестають турбувати людські долі, переживання, радості, жалі. Символічно в романі про це сказано в епізоді із вмеблюванням кімнати: чим більше Радченко її обставляє меблями, тим чужішою вона йому здається. Біологічне начало переважає духовне. Місто навчило Степана практицизму. Розумний і повороткий, він навчився використовувати кожний сприятливий момент, що його посилала йому доля. Але що Радченко отримав натомість? Радість переможця? Гіркоту втрати? Чи сум і тугу за чимось безповоротно втраченим? Мабуть, усе це разом. Бо тільки збоку можна роздивитися його самотність і розгубленість, «... він терпів божевільний біль людини, що втратила особисте...»

Місто виявилось сильнішим від Степана, воно перемогло його, зробивши з нього справжнього індивідуаліста, товстошкірого кар'єриста – пристосованця.

«Пишу оповідання ... про людей»

Сміливі завжди мають щастя.

Іван Багряний

Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного – перший урбаністичний роман в українській літературі, з новими героями, проблематикою та манерою оповіді.

Розповідь подана через історію еволюції душі Степана Радченка – майбутнього завойовника міста. Київ уперше відкривається йому з Дніпра як край світу і пуп землі. Роман починається реченням: «Здавалось, далі плити нема куди». Під Степановими ногами-ще жодного ґрунту, тільки хистка й непевна вода. Але пригадаймо: апостол Андрій теж прийшов на київські гори цим шляхом. Завоювання потребує часу, зусиль, внутрішньої боротьби думок, почуттів.

Протягом твору ми спостерігаємо, як Степан піднімається щаблями міського життя. У Києві його захоплює література, він починає писати, залишає навчання в інституті, стає лектором, а потім письменником. Він певен, що місту потрібна «свіжа кров села», яка змінить «його вигляд і істоту». А він один із тих, кому призначено перемогти. Валер'ян Підмогильний показує шлях народження Автора, його успіхи й невдачі, його красу захоплень і гіркоту розчарувань, піднесення і занепади творчості, довгі й важкі пошуки тем і натхнення. І зрештою письменник Радченко отримує нове хрещення, обравши псевдонім. Той, хто був Степаном, став Стефаном. Валер'ян Підмогильний залишає свого героя тоді, коли той сідає писати твір власного життя. Останнє речення роману закінчується там, де має розпочатися повість Степана Радченка: «Тоді, в тиші лампи над столом, писав свою повість про людей».

Жінки для Степана – це порятунок від самотності в чужому для нього середовищі. З цього приводу Соломія Павличко писали: «Жінки для Степана Радченка-талісман його успіху, по суті його жертви..., жінка є лише об'єктом почуття й екзистенція-

льного пошуку мужчини. Однак цей пошук абсурдний, як абсурдне саме життя... Для чоловіків це пошук самоствердження, а не кохання».

Степан Радченко відкриває для себе істину, що кожна людина є неповторною. Саме людина зі своїми інтересами, прагненнями, турботами й радощами варта того, щоб про неї писати художні твори. У кінці роману Степан Радченко звертає свій погляд на місто. Він усвідомлює силу і велич мегаполіса. Літературна творчість дає змогу реалізуватися Степанові як особистості, духовне начало стає домінуючим і гармонізує його внутрішній світ. Відомий критик Юрій Шевельов підкреслив, що в романі В.Підмогильний «з нещадною правдивістю показує народження людини й письменника...» Ціною попереднього життя, ціною спустошення духовного, ціною самоти герой Підмогильного купив собі право і можливість бути людиною. Людиною серед людей.

Прийом «Висока оцінка деталі»

Найбільше мені сподобалося, що у творі

...глибоко проаналізовано.....

IV. Самостійна робота учнів

Учні пишуть твори в зошит.

V. Домашнє завдання

1. Повторити життєвий шлях, творчість Валер'яна Підмогильного.
2. Написати відгук на усний міні-твір однокласника.
3. Для додаткового читання. В.Підмогильний «Невеличка драма», «Повість без назви...».

Список використаної літератури

1. Авраменко О.М. Українська література: Міні-конспект для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання / О.М. Авраменко. – К.: Грамота, 2012. – 168 с.
2. Авраменко О.М., Блажко М.Б. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі. І ч. – 2-е видання, виправл. доповн. / О.М. Авраменко. – К.: Грамота, 2012. – 560с.
3. «Дуже вдячний щиро і товариськи...»: Листи Валер'яна Підмогильного до Миколи Зерова // Слово і час. – 1991. - №2.
4. Ласло-Куцюк М. «Місто» В. Підмогильного і французький роман XIX ст. // Шукання форми: Нариси з української літератури XX ст. – Бухарест. 1980.
5. Мельний В. Суворий аналітик доби: Валер'ян Підмогильний в ідейно-естетичному контексті української прози першої половини XX ст. – К. 1994.
6. Паращич В.В. Українська література. 11 клас. Плани-конспекти / В.В. Паращич. – Х.: Вид-во «Ранок», 2011. – 368 с.
7. Підмогильний В. Листи до Іллі Борщака // Всесвіт. – 1991. - №12.
8. Підмогильний В. Листи з Соловків: Повість без назви // Вітчизна. – 1988. - № 2.
9. Підмогильний В.П. Оповідання. Повість. Романи. – К.: Наук. думка, 1991. – 800 с.
10. Шевчук В. Полинова зоря Валер'яна Підмогильного // Укр. мова і літ. в школі. – 1991. - №2.
11. Шевчук В. У світі прози Валер'яна Підмогильного // Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. – К., 1990.